

C/D-UPPSATS

Varför går hon?

En socialpsykologisk studie om kvinnors
uppbrottsprocess från ett misshandelsförhållande

Agneta Lundgren

C/D-uppsats

Institutionen för Arbetsvetenskap
Avdelningen för Industriell Produktionsmiljö

Luleå tekniska universitet
Institutionen för arbetsvetenskap
ARS 307
C/D-uppsats i Sociologi

Varför går hon?

En socialpsykologisk studie om kvinnors uppbrottsprocess
från ett misshandelsförhållande

2001-09-17
Agneta Lundgren

Lundgren, Agneta. Luleå tekniska universitet, Institutionen för Arbetsvetenskap. Sociologi C/D-uppsats 20 poäng, "Varför går hon? En socialpsykologisk studie om kvinnors uppbrottsprocess från ett misshandelsförhållande", 2001.

SAMMANFATTNING

Syftet med denna uppsats var att få förståelse för vilka sociala faktorer som leder till att misshandlade kvinnor bryter upp från ett misshandelsförhållande samt hur själva uppbrottsprocessen ser ut. Frågeställningarna var: Vilka mekanismer är det som antingen leder kvinnan mot ett definitivt uppbrott eller som håller henne tillbaka, kvar i förhållandet? Hur ändrar kvinnorna sina tolkningar av sin situation och sina reaktioner på våldet och mannen så de tar sig ur förhållandet? Hur påverkar stöd och hjälp från andra uppbrottet? Jag utgick från en kvalitativ metodansats och intervjuade sju kvinnor. Som grund för uppsatsens teoretiska del låg det symbolisk interaktionistiska perspektivet samt uppbrottsprocessen. Teorier kring förälskelse och kärlek samt kön och makt ställde äktenskapets roll och assymmetriskt rollövertagande i centrum. Det empiriska materialet utgjordes av de tematiskt sammanställda intervjuerna och gav en beskrivning av hur kvinnornas uppbrottsprocess gestaltades och genomfördes. Resultatet visade hur kvinnorna gör motstånd mot sin destruktiva situation samt att uppbrottet tar olika lång tid beroende på omgivningens respons. Analysen visade att kvinnorna går när de avslöjar myten. Förälskelse och strävan efter förälskelse är inte samma sak som kärlek.

Lundgren, Agneta. Luleå University of Technology. Department of Human Work Sciences. Sociology CD-paper 20 p. *"Why is she leaving? A social psychology essay on women's role-exit process out of an assault and battery relationship"*, 2001.

ABSTRACT

The purpose of this essay was to reach an understanding for which social factors are leading to battered women's breaking up from an abusive relationship and also what the role-exit process is like. The questions at issue were: Which mechanisms lead the women towards either a definite role exit or hold them back, remaining in the relationship? In what way do the women change their minds about their situation and their reactions of the violence and the man so that happens that they get out of the relationship? In what way does support and aid from other people affect the role exit? I started out from a qualitative approach and made interviews with seven women. The theoretical part of the essay was based on the symbolic interactionism perspective and the process of role-exit. The theories of falling in love and being in love together with the theories of sex and power put the role of marriage and asymmetrical role-taking in center. The empirical material was the thematic placed together interviews describing the role-exit process of the women. The result showed how the women resist their destructive situation and that the role-exit process varies in time depending on the response of the society surrounding. The analysis showed that the women leave their relationships when they reveal the myth. Falling in love and striving for love is not the same thing as love.

FÖRORD

Så blev den då äntligen klar, uppsatsen! När jag inledningsvis började treva mig fram bland alla feministiska teorier hade jag liten aning om vad detta arbete skulle komma att innebära. Under forskningsprocessens gång har mitt perspektiv gradvis förändrats för att nu slutligen utmynna i den färdiga uppsatsen. Det har varit en lärorik process som gett både smärtsamma och frigörande insikter.

Det är med stor glädje som jag nu skriver detta förord. Det är många personer som har varit betydelsefulla för mitt arbete. Några vill jag särskilt tacka. Tack alla ni kvinnor, som delade med er av era upplevelser och av era liv. Jag hoppas att jag med denna uppsats ger er någonting tillbaka. Jag vill också tacka mina kurskamrater för givande diskussioner, kritiska kommentarer och intressanta synpunkter. Ett extra varmt tack vill jag ge min son och andra nära som fått stå ut med att jag under långa perioder varit innesluten i mitt arbete. Er närvaro, uppmuntran och stöd har betytt mycket för mig. Tack alla ni som haft tilltro till denna studie och till min förmåga att genomföra den, ni har alla på olika sätt hjälpt mig vidare. Slutligen vill jag framföra ett stort tack till min handledare Elisabeth Berg, som förutom att hon hjälpt mig få ordning på mina resonemang också inspirerat och gett nya idéer och perspektiv.

Luleå den 12 oktober 2001.
Agneta Lundgren

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	2
HISTORIA OCH LAGSTIFTNING	3
KVINNOMISSHANDELSFORSKNING	4
PROBLEMFÖRMULERING	6
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	6
AVGRÄNSNINGAR OCH DEFINITIONER	6
METOD	7
METODDISKUSSION	8
<i>Disposition</i>	9
TEORETISK REFERENSRAM	10
SYMBOLISK INTERAKTIONISM	10
DEN ROMANTISKA KÄRLEKEN	11
<i>Det ideala normaltillståndet</i>	12
FÖRÄLSKELSE	13
<i>Dilemmat</i>	13
<i>Begynnelsestadiets bevarande</i>	14
<i>Kärlek</i>	15
ÄKTENSKAPETS ROLL	16
<i>Individen i samhället</i>	17
<i>Parrelationen</i>	18
”MAKTFÖRHÅLLANDEN”	19
UPPBROTET SOM PROCESS	21
RESULTAT	25
DERAS LIVSSITUATION IDAG	26
NÄR DE MÖTTE SINA MÄN	27
FÖRSTA TVIVEL	28
SÖKANDE EFTER ALTERNATIV	34
VÄNDPUNKTEN	37
ETT NYTT LIV	39
DISKUSSION	41
AVSLUTANDE DISKUSSION OCH KOMMENTARER	47
REFERENSFÖRTECKNING	48

Inledning

Kvinnomisshandel förekommer inom alla samhällsklasser, oavsett grupptillhörighet, inkomst, utbildning och etnisk bakgrund. Trots samhällets formella fördömande har antalet anmälda misshandelsbrott mot kvinnor ökat kraftigt under de senaste tio åren (Kvinnofrid, 1997/1998:55). Brotten begås av män vilka kvinnorna är socialt, ekonomiskt och känslomässigt beroende av och de juridiska reformer som har stiftats för att hjälpa kvinnor som utsätts har haft ett begränsat värde i praktiken. Det är svårt att få en uppfattning om hur utbredd kvinnomisshandel egentligen är eftersom en mängd faktorer påverkar benägenheten att anmäla detta brott. Mona Eliasson (1997, s56ff) gör en uppskattning av den faktiska kvinnomisshandelsfrekvensen i Sverige till ungefär 70 000- 80 000 fall år 1994.¹ Män som säger sig älska de kvinnor de lever tillsammans med utövar ett våld mot dem som i värsta fall leder till mord och problemet är mycket allvarligt, känsligt och svårfångat.

Mitt intresse för ämnet väcktes när jag under våren 1999 gick en kurs i kvinnojourkunskap och samtal fördes kring olika frågor gällande kvinnomisshandel och kvinnosyn. Samhällsstrukturens och könskulturens betydelse för utvecklingen av den personliga identiteten betonades. Under kursens gång fick jag en förståelse för utvecklandet av kvinnlighet och manlighet som en livslång process inom de normsystem som råder i samhället och vad detta i värsta fall kan leda till. Jag mötte under en period flera misshandlade kvinnor och fick ta del av deras berättelser och kom även i kontakt med myndigheter som polis och socialtjänst, vilket gav mig en inblick i deras syn och förhållningssätt gentemot kvinnorna och de misshandlande männen.

Den farligaste platsen för kvinnor att vistas i är det egna hemmet (SOU 1995:60, s.51). Men våld mot kvinnor i nära relationer betecknas traditionellt ofta som något privat, något som man och hustru kan klara av på egen hand utan inblandning av samhället. Och genom att betrakta misshandel av kvinnor i hemmet som en "familjeangelägenhet" istället för en allvarlig våldsincident flyttas ansvaret från mannen till mannen och kvinnan och våldet normaliseras såsom tillhörigt familjelivet². Under 1980-talet var den dominerande föreställningen inom socialtjänsten att ansvaret för att mannen slog kvinnan låg hos båda parter och att problemet skulle lösas genom parsamtal (Rosengren 1998, s8). Att själva misshandeln skulle ses som en kriminell handling talades det sällan om. Socialtjänstens uppfattning grundades heller inte i att det var fel av männen att slå kvinnorna utan i parsamtalen var det oftast mannen som definierade problemet i familjen och kvinnan hade ingen talan utifrån det underläge hon då befann sig i. De våldsutsatta kvinnorna väckte ofta vanmaktskänslor hos socialarbetarna som uppfattade dem som provocerande, dels eftersom de fann sig i misshandeln år efter år och dels eftersom de ofta återtog sina polisanmälningar (ibid s.8). Fenomenet kvinnomisshandel blir mer begripligt om den kvinnosyn som historien utvisar tas i beaktande.

¹ Siffran är grundad på hur stor del av andra misshandelsbrott som anmäls, där endast 25 procent kommer till myndigheters kännedom. Samma år hade kvinnojourerna 40 000 kontakter med hjälpsökande kvinnor (gällande alla sorters övergrepp, inte enbart misshandel)

² Exempelvis kan mäns misshandel av kvinnor benämnas för "lägenhetsbråk", som om det är fråga om ett bråk mellan två jämbördiga parter istället för att hänsyn tas till den faktiska över- och underordning som föreligger mellan parterna.

Historia och lagstiftning

Fram till år 1864 hade den svenske mannen rätt att aga sin hustru och i äldre tid rådde ett öppet och ofta våldsamt husbondevälde (SOU 1995:60, s.95). Under den hedniska tiden kunde husbonden aga sin hustru straffritt om misshandeln ägde rum inom hemmets väggar och om mannen inte dödade kvinnan. Mannen fick betala böter om misshandeln skedde offentligt och han straffades för vådadråp om kvinnan avled till följd av agan. Under 1200-talet instiftades särskilda kvinnofridslagar för skyddet av en familjs kvinnor gentemot andra män (SOU 1995:60, s.96). Kvinnofriden gällde i första hand inte till skydd för kvinnorna själva utan den som bröt mot lagen ansågs framför allt ha förbrutit sig mot den man i familjen som kvinnan räknades tillhöra. "Kristoffers landslag" stadgar den medeltida synen på kvinnan som mannens egendom i offentliga dokument på 1400- talet:

"Även om Gud har givit åt mannen kvinnan till hjälp och underdånighet, så har han likväl icke givit henne åt mannen till träl eller till fotapall, utan bör vardera älska den andra, hon honom som huvud och han henne som lem. Och därför, om en man av hat eller ondska, i dryckenskap eller för annan kvinnas skull, som han älskar, slår sin hustru blå eller blodig, lam eller lytt, det skall bötas dubbelt, och hennes närmaste fränder skola vara målsägande därvid. Näpsa han henne måttligt för brott som hon begått, vare han saklös."

I och med införandet av 1864 års strafflag förlorade männen sin lagliga rätt att aga sina kvinnor och kvinnomisshandel erkändes som ett brott i lagens mening (SOU 1995:60, s.97). Kvinnomisshandel som en privat historia levde dock kvar länge. Misshandel av hustrun fick en särställning genom att misshandel inom hemmets väggar (på enskilt område) gjordes till ett angivelsebrott. Det blev kvinnans ansvar att se till att brottet beivrades och för åtal krävdes att kvinnan anmälde misshandeln. Lagstiftarens uttalade syfte var att värna "privatlivets helgd" vilket i praktiken innebar att mannen och hans våldsutövning inom familjen skyddades (Dahlberg/Nordborg 1989, s.225). År 1982 avskaffades kravet på angivelse från kvinnan helt och numera gäller de allmänna åtalsreglerna också för misshandel på enskild plats. Polisen ska inleda utredning när det blir känt att ett brott begåtts men det förekommer fortfarande ofta att kvinnor önskar "ta tillbaka sin anmälan". Även polis och åklagare använder sig emellanåt av samma uttryck när kvinnan är tveksam till att medverka under en rättslig process, vilket kan tyda på att lagens innehåll inte fullständigt trängt igenom i det allmänna rättsmedvetandet (SOU 1995:60, s.97).

År 1998 infördes ett nytt brott i brottsbalken, grov kvinnofridskränkning, som tar särskild hänsyn till det upprepade eller systematiska i mannens beteende och som beaktar kvinnans hela situation när straffet bestäms (SFS 1998:393). Det så kallade kvinnofridsbrottet innebär att en man som begår brottsliga gärningar (t ex misshandel, olaga hot, olaga tvång, sexuellt eller annat ofredande, sexuellt utnyttjande) mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med ska dömas för grov kvinnofridskränkning istället för dessa brott var för sig. En förutsättning är att gärningarna varit ett led i en upprepade kränkning av kvinnans integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla (Kvinnofrid, 1997/1998:55).

Arbetet med frågor som rör våld mot kvinnor har fått ökad uppmärksamhet under 1990- talet och under FN:s världskonferens om mänskliga rättigheter i Wien 1993 intog frågor angående kvinnors mänskliga rättigheter och diskriminering av kvinnor en central plats (SOU 1995:60, s.60). Generalförsamlingen antog en deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor och

framhöll att det finns ett trängande behov av att tillämpa människors rättigheter såvitt avser jämlikhet, trygghet, frihet, integritet och värdighet även när det gäller kvinnor. FN uttryckte oro över att man hittills misslyckats att skydda och främja kvinnors rättigheter och friheter i detta avseende.

Kvinnomisshandelsforskning

Inom sociologin har tre huvudsakliga förklaringar till våld mot kvinnor utvecklats, varav de två första återfinns inom den traditionella sociologin och den tredje kan sägas utgöra ett feministiskt alternativ till dessa (Abbott 1997, s.278f). Enligt *den traditionella förklaringen* uppfattas hustrumisshandel som något som kvinnor har gjort sig förtjänta av genom att ha försummat sina husliga plikter, och männen antas ha ansvar och kontroll över sina kvinnor. Debatten handlade fram till 1800-talet inte om huruvida en man kunde slå sin hustru eller ej, utan hur mycket han fick misshandla henne. Enligt detta synsätt finns det vissa män som utan berättigade skäl misshandlar sin hustru, men de är en minoritet. Det *liberala och psykiatriska perspektivet* innebär ett accepterande av att våld mot kvinnor utgör ett socialt problem, men också att det är ett relativt ringa problem. Den manlige förövaren betraktas som sjuk eller psykiskt störd och det kvinnliga offret uppfattas inbjuda till våld. Män som misshandlar sin hustru sägs ha växt upp i ett hem där de själva misshandlats som barn eller att orsaken till att mannen slår kvinnan är att han var berusad eller att kvinnan bett om att bli slagen. Enligt detta synsätt uppfattas män som utövar våld mot sina kvinnor som sjuka och i behov av vård - eller också är de själva "offer" för de kvinnor som inbjuder till våld. Den feministiska forskningen om kvinnomisshandel inleddes på 1970-talet och byggde på kvinnors egna berättelser och erfarenheter av misshandel. Det finns inget enhetligt *feministiskt perspektiv*, men alla feministiska synsätt lokaliserar mäns våld mot kvinnor till den mer generella kontext som innebär att kvinnan har en position som är underordnad mannens (ibid, s.279). Nedan följer en översikt av det aktuella forskningsläget gällande kvinnomisshandel. I den diskussion som förs kring fenomenet riktar forskarna kritik mot varandras synsätt.

Den svenske psykiatrikern Bo Bergman kan sägas representera den välkända etablerade traditionen. Med nordens första doktorsavhandling om kvinnomisshandel "*Battered Wives- Why are they beaten and why do they stay?*" från 1988 drog Bergman slutsatsen att kvinnor blir slagna för att de är som de är – provocerande, inadekvata eller alltför kompetenta (Lundgren 1993:2, s.105f). Genom att Bergman urskiljer tre olika "hustrutyper" bland de misshandlade kvinnorna som representerar personliga avvikelser, begränsar han misshandel av kvinnor till att gälla individuella eller sociala/kulturella "avvikare"³. Bergmans avhandling och den extraopposition som följde satte igång en vetenskaplig diskussion i Sverige kring vilken förståelse av kvinnomisshandel som är mest vetenskapligt och politiskt fruktbar. Idag är andra perspektiv än "avvikelse"-förståelsen synliggjorda i svensk offentlighet. I Norden är det framför allt Eva Lundgren och Margareta Hydén som forskat kring hur kopplingarna mellan äktenskap och misshandel, mellan kärlek och våld kan förstås (Haavind, 1994). Båda baserar sina undersökningar på ingående och omfattande intervjuer med par som berättar om sina våldsamma äktenskap. Gemensamt är att informanterna berättar om våldshändelserna

³ Vid sidan av tendensen att individförklara kvinnomisshandel genom att patologisera kvinnan (eller mannen) lever föreställningen om social utslagning som förklaring till mäns våld mot kvinnor. Särskilda "riskgrupper" som exempelvis arbetslösa alkohol- (miss) brukare från socialgrupp tre och invandrare identifieras utifrån ett tämligen marginellt statistiskt material (Lundgren 1993:2, s.106).

och andra sidor av sina liv och om förhållandet till partnern men urvalen är helt olika och så även analysmetoderna.

En tydlig familjenivå är utgångspunkt för Margareta Hydéns förståelse av kvinnomisshandel. I den andra nordiska doktorsavhandlingen ställer Hydén äktenskapet i centrum och betonar båda parter delaktighet (Hydén, 1995:1). De våldsamma äktenskapen konstrueras enligt Hydén i en process som består av tre delar; förhistorien, våldsakten och efterspelet. Förhistorien - skeendet just före själva misshandeln, inte hela förhållandets historia - karaktäriseras som ett gräl mellan parterna som lägger tonvikt vid olika aspekter. Det är en kamp om rätten att tala där makten är ett "glödande klot" som makarna kastar emellan sig. Ibland har hon makten, ibland han och ifrågasättande av den klagandes rätt och lämplighet att klaga är typiskt för dessa gräl. Under våldsakten - själva misshandeln - har mannen makten och i efterspelet utvecklar makarna en förståelse för vad som hänt, tillsammans eller var för sig. Här sker också en maktförskjutning där mannen frivilligt placerar sig i en underordnad position eftersom han är ångerfull och kvinnan har "makten att skilja sig". Hydén drar slutsatsen att vem som är överst och vem som är underst är frågan som dominerar äktenskapet och urladdas gång efter gång i sammandrabbningar, misshandel och våld (ibid, 1995). Kritik som riktats mot Hydén är att hon analyserar misshandeln som om den inte hade andra kontexter än fasen före och efter våldshandlingen, som om den inte ingick i en större helhet. Tonvikten läggs vid "grälet" som ses i en serie fristående episoder utan något samband med varandra och utan något samband med en äktenskaplig och övrig kulturell och social helhet (Lundgren 1993:2, s.108). "Grälet" betraktas isolerat och som en ömsesidig verksamhet mellan två könsneutrala aktörer. Maktbegreppet är glidande och kännetecknas enligt Hydén av att makten i den inledande fasen är jämnt fördelad mellan aktörerna. Den övergår under misshandelfasen i en stabil form där mannen på ett mycket påtagligt sätt tillägnar sig makt över kvinnan och makten övergår sedan under efterfasen till att ligga hos kvinnan. Men hennes rätt tycks framför allt gälla möjligheterna att bestämma om hon vill fortsätta äktenskapet eller inte. Hydéns maktanalys är självmotsägande eftersom det faktiskt sker en viss maktfördelning, inte bara under utan också vid sidan av det enskilda misshandelstillfället. Maktfördelningen i efterfasen får konsekvenser också på sikt och nästa "gräl" startar alltså inte från en nollställd maktfördelning mellan makarna (ibid, s.109).

Eva Lundgren studerar kvinnomisshandel ur ett strukturellt könskulturellt perspektiv och är mer intresserad av att förstå hur våldet vidmakthålls och stabiliseras än varför det bryter ut (Lundgren 1993:1). Hon ser kvinnomisshandel som ett könskonstitueringsprojekt för bägge parter där mannen och kvinnan utvecklar två skilda strategier och där våldet så småningom normaliseras i normaliseringsprocessen. Mannen skapar sitt kön - skapar maskulinitet - genom den kontroll över kvinnan han skaffar sig via våldet. För mannen blir våldsprocessens strategiska mål att kontrollera kvinnans alla livsområden, även upplevelsen av henne själv som kvinna. Kvinnan konstituerar sitt kön genom att anpassa sig till mannens norm för kvinnlighet, hur han anser att en kvinna ska vara, först som en strategi för att få slut på våldet - som aktör, efter hand i hopp om att överleva för att till slut "dö" psykiskt eller fysiskt - som offer. Mannen slår inte i blint raseri utan våldet är kontrollerat, både i ögonblicket - han bestämmer person, tid, ställe - och på lång sikt - genom isolering och genom växling våld/värme. Gradvis trappas våldet upp, gränserna mellan kärlek och våld suddas ut och våldet blir efter hand sin egen orsak. Lundgren menar att processtänkandet gör det möjligt att se glidningen mellan det så kallade normala parförhållandet och misshandelsförhållandet och beskriver förhållandet som en gradskillnad, inte en artskillnad, dvs det är inte speciella män som misshandlar speciella kvinnor (ibid, 1993:1). Men Eva Lundgrens beskrivningar tenderar att utgöra en konserverande kraft och hennes generaliserade framställning av de faser som

misshandlade kvinnor kan gå igenom lämnar relativt litet utrymme för att förstå de mera specifika kännetecknen hos kvinnors motstånd (Hydén 1995:2, s.71f). Den manlige misshandlaren och den kvinna han misshandlar stängs in i ett system som tilldelar någon annan än dem det handlande subjektets roll. "Samhällsstrukturen" gör båda till offer; Mannen blir offer för den mansroll som placerat honom i en överordnad position och hans individuella och personliga ansvar för våldet tenderar att försvinna. Kvinnan blir offer såväl för mannens våldsutövning som för en underordnad kvinnoroll. Det är trots allt inte "samhällsstrukturen" som slår utan det är den enskilde mannen och ingen hänvisning till en förtryckande mansroll kan befria honom från ansvar för denna handling (ibid, s.70).

Problemformulering

Hur ska då fenomenet kvinnomisshandel förstås? Tidigare forskning och den allmänna uppfattningen har alltså till stor del fokuserat på gärningsmannens förklaringar till varför de misshandlat och mannen har i många resonemang blivit det största offret. Förklaringar har hittats i kvinnornas karaktärer eller uppförande. Bo Bergmans undersökning är ett typiskt exempel på detta förhållande. Hos Lundgren visar kvinnor inget motstånd, de äger ingen kraft som bär utåt utan viljelöst låter de sig dödas psykiskt eller fysiskt. Hydéns maktanalys är otillfredsställande och hon ställer heller inte frågan om vem som har tolkningsföreträde.

I min undersökning vill jag få förståelse för den process där kvinnor tar sig ut ur förhållanden där de blivit misshandlade av sina män. Jag har undersökt hur kvinnorna själva upplever att bli misshandlade och hur de agerar och gör motstånd mot sin destruktiva situation. Jag väljer därför att ge kvinnornas version om vad som hänt.

Syfte och frågeställningar

I min undersökning är syftet att få förståelse för vilka sociala faktorer som leder till att misshandlade kvinnor bryter upp från ett misshandelsförhållande samt hur själva uppbrottsprocessen ser ut.

De frågeställningar som denna undersökning avser besvara är: Vilka mekanismer är det som antingen leder kvinnan mot ett definitivt uppbrott eller som håller henne tillbaka, kvar i förhållandet? Hur ändrar kvinnorna sina tolkningar av sin situation och sina reaktioner på våldet och mannen så de tar sig ur förhållandet? Hur påverkar stöd och hjälp från andra uppbrottet?

Avgränsningar och definitioner

Jag har intervjuat kvinnor som brutit upp från sina misshandelsförhållanden eftersom jag antog att de fått större distans till sina upplevelser. En annan avgränsning är att jag endast intervjuat kvinnor med svenskt ursprung eftersom jag ville få en förståelse för den svenska (västerländska) kulturen. Utgångspunkten i min studie är att kvinnor liksom män har möjlighet att förhålla sig reflekterande och vara aktivt handlande. Detta kan dock begränsas av strukturella samhälleliga faktorer och av den egna livssituationen och tidigare erfarenheter.

Analysen bygger på den kunskap jag fått genom utbildning, litteratur, massmedia samt egna erfarenheter.

När det gäller brott mot kvinnor i nära relationer kan det i och för sig vara fråga om ett enstaka övergrepp. Men ofta utgör övergreppet ett led i en lång rad av samma eller olika slags brott såsom fysisk och psykisk misshandel, olaga hot och sexualbrott och ingår i ett mönster (SOU 1995:60). Med kvinnomisshandel menar jag en kvinna som blir misshandlad vid upprepade tillfällen av sin partner. Misshandeln har ett direkt samband med kvinnans och mannens emotionella och/eller sexuella relation.

Jag använder begreppen äktenskap, förhållanden och relationer synonymt eftersom människor idag ofta lever under äktenskapsliknande former utan att vara gifta.

Metod

Urval och intervjuer

Eftersom ambitionen med studien var att få förståelse för vad som är utmärkande för processen där kvinnor tar sig ut ur misshandelsförhållanden bygger arbetet på en kvalitativ metodansats som kännetecknas av närhet till forskningssubjektet. Jag har intervjuat sju kvinnor som varit utsatta för misshandel av sina före detta män. Utifrån Hedin/Månssons uppbrottsmodell (Hedin 1998, s.332) utformade jag intervjuunderlaget som består av vägledande teman med underliggande frågor (bilaga 1). När intervjufrågorna var gjorda började jag fundera kring hur jag skulle nå kvinnor som kunde tänka sig att bli intervjuade och som hade distans till sina förhållanden och inte var mitt inne i en uppbrottsprocess. Jag tänkte att sju intervjuer kunde utgöra ett lagom antal med tanke på det omfång studien skulle begränsas till. Genom mina förbindelser med kvinnojourer fick jag hjälp med att komma i kontakt med fyra kvinnor. Eftersom jag även ville intervjua kvinnor som inte haft någon kontakt med kvinnojour eller myndighet under uppbrottet skedde det övriga urvalet genom så kallat snowball-sample. De övriga tre kvinnorna fick jag kontakt med genom kvinnor som kände kvinnor som kände kvinnor osv. som blivit misshandlade i ett tidigare förhållande. I det första mötet med de enskilda kvinnorna beskrev jag syftet med uppsatsen och garanterade fullständig anonymitet. Kvinnorna var mycket tillmötesgående och villiga att delge mig sina erfarenheter och ingen av dem jag tillfrågade avböjde att medverka i studien. Vi bestämde tid och plats tillsammans och alla intervjuer genomfördes i de enskilda kvinnornas hem. Inledningsvis beskrev jag studiens syfte, att jag ville få en samlad bild av olika kvinnors erfarenheter och upplevelser i samband med uppbrottet från ett misshandelsförhållande. Utifrån mina frågeställningar gavs sedan intervjupersonerna möjlighet att berätta fritt om sina upplevelser. Över lag kändes intervjusituationen som ett samtal där intervjupersonen kunde föra en efter hand alltmer öppen och djupgående dialog med mig. Den kortaste intervjun varade i 45 minuter och den längsta i 3 timmar. I de fall där respondenterna hade lättare att berätta och uttrycka sig behövde jag inte uttalar ställa alla frågor medan de var ett bra stöd och komplement när respondenterna var mindre pratsamma. Därutöver ställde jag andra frågor som väcktes under intervjun för att undvika oklarheter. Probing är ett uttryck för detta förfarande vilket ger mer fullödiga svar genom att intervjuaren ställer följdfrågor, är uppmärksam på kroppsspråk och visar sitt intresse för det som sägs (Starrin 1996, s.64). För att fånga upp hela samtalet använde jag mig av bandspelare under intervjuerna. Innan intervjuerna påbörjades frågade jag om bandspelaren utgjorde något hinder. Någon av intervjupersonerna kände till en början en viss motvilja och jag kunde ibland notera en viss

spänning men efter hand som intervjuerna fortlöpte försvann den känslan och bandspelaren ”glömdes bort”.

Analytiskt tillvägagångssätt

Efter intervjuerna följde en period med ett omfattande utskriftsarbete där jag skrev ut alla intervjuer ordagrant. Därefter sammanfattade jag intervjuerna utifrån uppbrottsprocessens teman: första tvivel, sökande efter alternativ, vändpunkten och ett nytt liv. Den fenomenologiska metoden används inom samhällsvetenskapen för beskrivning av handlingars och upplevelsers mening i betydelsen av motiv och/eller intentioner. Genom att jämföra de olika beskrivningarna av de enskilda individernas upplevelser av misshandeln och genom abstraktion fick jag sedan fram det universella och gemensamma i de olika beskrivningarna. I analys- och tolkningsarbetet har jag sökt efter mönster och typiska drag i kvinnornas erfarenheter och upplevelser av uppbrottsförloppet genom att jämföra kvinnornas berättelser. Eftersom jag ansåg det viktigt att kvinnornas erfarenheter synliggjordes valde jag att presentera deras berättelser utifrån ett perspektiv inifrån, dvs från subjektets, den upplevande personens ståndpunkt. För att kunna komma fram till ett fenomenens essens eller struktur behövs både en komparativ metod och en transcendental eller ”eidetisk reduktion” vilket är en intellektuell metod som innebär en abstraktion från det enskilda och tidsbundna i fenomenet till det universella och tidlösa (Starrin 1996, s.192f). Husserl skiljer mellan en individs ”empiriska jag” (medvetandet) som är det som psykologiskt skiljer människor åt, och det ”transcendentala jaget” (ett logiskt subjekt som är identiskt hos alla människor och som fungerar på samma sätt hos alla så att vi kan förstå varandra). För att den som bedriver fenomenologiska studier ska kunna komma åt det essentiella i olika beskrivningar av ett fenomen ska denne enligt Husserl sätta sitt ”empiriska jag” inom parentes (bracketing) så att fenomenets essens eller struktur kan framträda för fenomenologens medvetande, dennes ”transcendentala jag”. Att fenomenets väsen ”visar sig” kallar Husserl ”Wesensschau”. Detta är att uppfatta det väsentliga genom intuition, inte genom induktion eller deduktion (Starrin 1996, s.192f). Jag gjorde min analys av det förlopp som kvinnorna genomgår med hjälp av begreppen den västerländska förälskelsemyten, asymmetriskt rollövertagande, makt och autonomi.

Metoddiskussion

Mina intervjupersoners förståelse av sina egna erfarenheter och sina liv så som de skapats i dialogen med mig som intervjuare utgör inte en definitiv beskrivning av verkligheten utan är *en* version av verkligheten bland flera möjliga och resultatet av detta arbete gäller endast för undersökningsgruppen. Men förhoppningsvis har jag även åstadkommit en beskrivning som kan tjäna som underlag för enskilda kvinnor att känna igen sig i och få perspektiv på sin egen situation. Och kanske kan även män få vidgat perspektiv. Jag är medveten om att skapandet av mening som en intentionell process kan innebära att det finns en risk att i berättandet överdriva det rationella inslaget i framställningen och förståelsen av de egna handlingarna. Eftersom mitt syfte är att nå kunskap om uppbrottsprocessen blir det rationella inslaget extra tydligt. Mitt sätt att fokusera och ständigt återvända till uppbrottet i intervjun kan oavsiktligt ha uppfattats av kvinnorna som en direkt uppmaning att avge en berättelse präglad av beslutsrationalitet men jag anser ändå att kraven på reliabilitet och validitet är uppfyllda i min studie. Bra tillförlitlighet i den kvalitativa studien innebär att ställa sig frågan om det finns något ”konstant objekt” (Starrin 1996, s.210ff). Eftersom olika sinnestillstånd kan påverka vilka svar som ges bör reliabiliteten ses i sitt sammanhang, dvs bedömas utifrån den situation som råder vid intervjutillfället. Detta innebär att identiska frågor som ställs i två olika

sammanhang och som får olika svar ändå kan vara tillförlitliga. Relevansen eller validiteten inom kvalitativ forskning är mer komplex och innefattar kontroll av trovärdigheten, en försäkran att det finns empiriska belägg och att tolkningen är rimlig. Starrin skiljer mellan kommunikativ och pragmatisk relevans (ibid, s.211). Med kommunikativ validitet menas att forskaren exempelvis genom feedback från sina undersökningssubjekt kontrollerar om informationen uppfattats på ett riktigt sätt. Pragmatisk validitet innebär att bokstavligen övertyga läsaren om att den gjorda analysen är trovärdig och att resultaten är användbara. Varje intervju är unik och ska bedömas efter noggrann granskning av den händelse som intervjun utgör. Slutligen görs en bedömning huruvida redovisningen är ”fullständig”. Redovisningen jämförs med de problem- och frågeställningar som tagits upp i syftet och om dessa är belysta med insamlade data och analyserade på ett sådant sätt att svar kan ges på de frågor som ställts i syftet är redovisningen fullständig. Studien har då relevans och tillförlitlighet.

Den kritik som riktats mot användandet av den typ av fasmodeller som uppbrottsprocessen utgör är att de bygger på föreställningen om en slags normalutveckling som bortser från faktiska variationer i olika individers förändringsförlopp. Till föreställningen hör ofta också att varje sekvens i händelseutvecklingen uppfattas som oundviklig och given på förhand. Men på basis av ett ansenligt intervjumaterial har Fuchs Ebaugh faktiskt kunnat urskilja en generell uppbrottsprocess med en mer eller mindre förutsägbar händelseutveckling. Alla steg i processen är inte oundvikliga eller nödvändiga, enligt Fuchs Ebaugh, men rätt tillämpad ger modellen en rimlig utgångspunkt för att förstå de mekanismer och faktorer som i samspel med varandra verkar framåt mot ett uppbrott från en roll.

Slutligen kan jag notera att studien blev mer omfattande än jag inledningsvis hade föreställt mig att den skulle bli. Men jag bedömer att alla de aspekter jag tagit med är viktiga utifrån studiens syfte, att få förståelse för misshandlade kvinnors uppbrottsprocess.

Disposition

Inledningskapitlet ger en bakgrund till problemet och innefattar ett metodavsnitt samt metoddiskussion. Kapitel två utgör den teoretiska referensramen. Det inleds med en genomgång av det symbolisk interaktionistiska perspektivet vilket är den teoretiska grund som uppsatsen vilar på. Eftersom den romantiska kärleken är central i studien behandlas synen på förälskelse och kärlek relativt ingående. Teorier kring kön och makt ställer äktenskapets roll och maktrelationen mellan kvinna och man i fokus. Därefter ges en redogörelse för uppbrottet som process enligt Fuchs Ebaughs uppbrottsmodell. Kapitel tre utgör redovisningen av det empiriska materialet där resultatet av intervjuerna presenteras tematiskt. I kapitel fyra förs den analytiska diskussionen kring resultatet med sammanfattning i en kort avslutande diskussion.

Teoretisk referensram

Följande kapitel utgör en redogörelse av studiens teorier och begrepp. Inledningsvis beskrivs det symbolisk interaktionistiska perspektivet vilket är den teoretiska grund som uppsatsen vilar på. Eftersom människors uppfattning om den romantiska kärleken är central i studien behandlas därefter synen på förälskelse och kärlek samt frågor kring kön och makt relativt ingående. Slutligen ges en beskrivning av uppbrottsprocessen som speglar de intervjuade kvinnornas erfarenheter och upplevelser.

Symbolisk interaktionism

Inom sociologin är strävan att förstå såväl samhällets beskaffenhet som det inbördes ömsesidiga förhållandet mellan individ och samhälle (Charon 1995, s.166ff). Genom sociologins historia har filosofer enats kring två olika poler och somliga betonar strukturen och beskriver samhällets beständighet och oföränderlighet medan andra betonar dynamiken, samhällets ständiga förändring och utveckling. De som betonar *strukturen* tenderar att lägga fokus på den historiska realiteten och ser samhället som en uppsättning krafter eller maktbefogenheter som utövas och som är begränsande och bestämmande gentemot individen. Samhället utgörs av institutioner, stratifikationssystem och kulturella mönster inom vilka individer föds och socialiseras och spelar roller enligt fastlagda koncept. Företrädare för strukturperspektivet anser att samhället har en beständighet som formar varje individ, det socialiserar individen och individen internaliserar samhället. Men perspektivet tar inte hänsyn till hur samhället alltid formas och skapas genom interaktionen mellan individer. Den huvudsakliga kritiken mot det strukturalistiska synsättet är att det är högst deterministiskt och lämnar litet utrymme åt möjligheten att begreppsliggöra den aktiva personen som definierar och förändrar samhället. De som däremot ser samhället som *dynamiskt* lägger betoningen på samhällets föränderliga natur och nedtonar den historiska aspekten. Samhället beskrivs som en process där samhället *är* dess individer som interagerar. De individer som interagerar är influerade av historien, men de definierar samtidigt ur det förflutna nya definitioner i nuet, och omformar ständigt samhället. Kritiken mot denna syn är att förespråkarna inte tar tillräcklig hänsyn till samhällets styrande kraft, till strukturers och kulturers bestämmande beskaffenhet. Dessutom kritiseras att perspektivet fokuserar alltför mycket på att individer ständigt redefinierar och förändrar samhället. Att samhället överhuvudtaget kan existera och vidmakthålla sin struktur när individer oavbrutet ändrar inriktning blir som ett under (Charon 1995, s.167). Det mest använda perspektivet inom sociologin är att se samhället som deterministiskt även om viss hänsyn tas till mänsklig interaktion och förändring. Inom symbolisk interaktionism läggs istället tonvikten vid den dynamiska aspekten, vid de individer som interagerar med varandra och definierar och förändrar riktning av varandras handlingar. Symboliska interaktionister uppmärksammar att samhället har en historia och existerar som en tämligen stabil enhet men nedtonar denna sida och sätter istället sitt fokus på interaktion och förändring. Charon citerar Shibutani som betonar processen inom symbolisk interaktionism:

”Human society might best be regarded as an on-going process, a *becoming* rather than a *being*. Society might be viewed most fruitfully as a succession of events, a flow of gestural inter-changes among people.” (Charon 1995, s.167).

Studien utgår från det symbolisk interaktionistiska perspektivet som kan summeras av fyra idéer (Charon 1995, s.24): Genom att fokusera på den *sociala interaktionen* betonas att människan är en aktiv varelse. Med interaktion menas att individer inte endast påverkas av andras handlingar – omvärlden- utan att de som aktörer också samtidigt påverkar andra människor. En andra viktig idé är att handling även är resultatet av interaktion *inom* individen. Den aktiva tankeprocessen påverkar människors handlingar mer än vad deras idéer eller attityder eller värderingar gör och handling sker i enlighet med hur människor tänker. Individer handlar utifrån hur de *definierar situationen* som de är i och fastän den definitionen kan vara påverkad av andra är den även ett resultat av den egna definitionen. Den tredje aspekten inom symbolisk interaktionism är att perspektivet fokuserar på *nuet*, inte det förflutna. Människan förstås primärt utifrån sina handlingar i nuet, dvs handling influeras av social interaktion och definition i den nuvarande situationen. Individer är alltså inte kontrollerade av vad som hänt i det förflutna eller agerar ut personliga egenskaper som utvecklats tidigare i livet. Slutligen beskriver symbolisk interaktionism människan som mer oförutsägbar och *aktiv* i sin värld än vad andra perspektiv gör. Människor ses alltid som ”fria” till en viss grad i vad de gör, dvs individer definierar den värld de handlar i, delvis är definitionen individens egen och handling innefattar medvetna val. Människor bestämmer själva inriktningen utifrån de val de gör, de värderar sina och andra människors handlingar. Och de förändras (Charon 1995, s.24).

Den romantiska kärleken

I följande avsnitt behandlas synen på den romantiska kärleken. Inledningsvis ges en redogörelse för Alberonis sätt att se på förälskelse, vilket samtidigt är denna studies utgångspunkt. Därefter följer Fromms definition av kärlek och hans tolkning av hur människor i allmänhet förhåller sig till kärleken i dagens moderna samhälle.

Det västerländska sättet att föreställa sig världen har sin grund i en längtan, i ett hopp om ett liv i evig lycka (Alberoni 1979, s.129ff). Det som attraherar är begynnens gudomliga tid placerad i det förflutna som hos de religiösa myterna, i framtiden som hos marxisterna eller i nuet som hos förälskelsen. Francesco Alberoni grundar sina resonemang på Foucaults idéer och konstaterar att förälskelsen inte har något språk (förutom den stora litteraturens och kioskklitteaturens). Utilitarismen, kristendomen och marxismen är tre historiska krafter som inverkar på vårt samhälle genom att skapa begreppssystem med vilka världen ses och tolkas, men alla dessa system reducerar förälskelsen till något annat. Utilitarismen resonerar i ekonomiska termer - tingen är inbördes jämförbara och utbytbara - och den opererar inte med absoluta värden utan endast med vinst⁴. I det kristna äktenskapet görs ingen åtskillnad mellan förälskelse, kärlek, tillgivenhet och sexualitet utan äktenskapssakramentet omfattar alla dessa saker tillsammans. Det tenderar att försäkra sig om tillgivenhet (förbund) och sexualitet (fortplantning), resten har inget speciellt värde. För marxismen är ingen kollektiv rörelse möjlig om den inte är en klassrörelse. Förälskelsen, som inget har med klassen att göra utan

⁴ Även sociologin och psykologin är av utilitaristiskt ursprung och saknar de redskap som behövs för att bemästra fenomen som förälskelse. Under senare år har dock kvinnorörelsen tagit upp många aspekter av förälskelsen och börjat studera den. Kvinnorörelsen har klivit paret för att skapa feministisk solidaritet och har ”avmystifierat” förälskelsen eftersom det i det moderna samhället är genom förälskelsen och dess språk som paret etableras och legitimeras. Feminismen har gjort kvinnan mer medveten och lärt henne att försvara sig mot det moraliska slaveri som kan uppstå i en förälskelse och har rensat förälskelsens retorik från mycket av dess falskhet. Men just det faktum att den skapat ett avstånd mellan män och kvinnor har å andra sidan skapat ny grogrund för den spänning mellan olika ting som utgör förälskelsens innersta väsen (Alberoni 1979, s.120).

som kanske till och med förenar två personer ur två olika klasser, anses höra hemma i det privata, det som det inte finns och som det inte heller bör finnas någon vetenskap om (Alberoni 1979, s.115ff).

Alberoni uppställer problemet förälskelse på ett nytt sätt som skiljer sig från det som är vanligt inom sociologin och psykologin och definierar förälskelse som *begynnelsestadiet i en kollektiv rörelse bestående av två personer* (Alberoni 1979, s.7ff). Han ser på förälskelsen som en kollektiv rörelse bland andra med den skillnaden att förälskelsen är fulltalig med endast två personer, vilket är orsaken till dess särart som ger den vissa speciella drag. Alberoni citerar Emilé Durkheims beskrivning av den "kollektiva berusningen" när han redogör för den speciella typ av upplevelse som förälskelsen framkallar:

"Den människa som grips av den har en känsla av att vara dominerad av krafter som inte är hennes egna, som drar iväg med henne, som hon inte kan behärska ... hon känner sig förflyttad till en annan värld än den där hennes privata liv utspelar sig. En värld där livet inte bara är intensivt utan också kvalitativt annorlunda ... hon mister intresset för sig själv, glömmet sig själv, ägnar sig helt och hållet åt de gemensamma målen ... (Dessa krafter) känner behov av att utvidga sig helt fritt, utan gräns ... I sådana ögonblick levs detta högre liv med sådan intensitet och så stark koncentration att det nästan helt upptar människornas sinnen, från vilka det så gott som fullständigt förjagar alla egoistiska och vardagliga bekymmer."

Alberoni menar att vi alla någon gång upplevt förälskelse och kan känna igen oss i denna beskrivning men att vi ofta gör misstaget att ge den älskades egenskaper äran för det extraordinära tillstånd vi befinner oss i. Den vi älskar är inte annorlunda än andra, liksom vi själva heller inte är det utan det är typen av förhållande som etablerats mellan oss och den vi älskar, det *extraordinära tillstånd* vi befinner oss i som gör den älskade annorlunda och ovanlig. Begynnelsestadiets fasta strukturella egenskaper består av evighetsögonblick, lycka, absoluta mål, jämlikhet, kommunism, autencitet, sanning, verklighet och kontingens (Alberoni 1979, s.51ff). Det extraordinära är inte något som bara händer, något som beror på yttervärlden, utan det är den individ som förändrats som ser en annan värld.

Det ideala normaltillståndet

Livet består av både begynnelsetadiet -en extraordinär, idealisk form att känna, tänka och leva- och institutionen -en ordinär, vardaglig form att känna, tänka och leva. Det förhållande som råder under de olika stadierna ser olika ut (Alberoni 1979, s.46ff). Ur en institutions synpunkt är begynnelsetadiet definitionsmässigt "det oväntade" som underminerar institutionens säkerhet. Eftersom begynnelsetadiet bryter mot den etablerade institutionen för att skapa en ny, alternativ solidaritet har därför traditionens hela vetande som mål att försöka omforma begynnelsetadiet (ibid, s.68ff). I början erkänns inte förälskelsen utan betraktas som något för barnungar eller reduceras till ren, förträngd sexualdrift. Sedan försöker institutionen tvinga in förälskelsen inom dess kända och erkända ramar. Förlovning, separation, skilsmässa, äktenskap, att ha en älskare eller älskarinna är institutionella resultat av den speciella typ av begynnelsetadium som förälskelsen utgör. Vardagslivets normer försöker hela tiden göra sitt *antingen-eller* gällande: antingen älskar du för alltid eller så älskar du inte alls, antingen är han fullkomlig eller så är han som alla andra, antingen är man alltid tillsammans eller så alltid skilda åt osv. Och genom att definiera och ifrågasätta på detta

vis drivs de förälskade att definiera sig själva på ett motsägelsefullt och enfaldigt sätt (Alberoni 1979, s.70).

Institutionen gynnas av invariant beteende och förnekar det dagliga livets existentiella struktur genom att sprida budskapet om *det ideala normaltillståndet*. (Alberoni 1979, s36ff). Alberoni ser dagens utbredda terapeutiska inställning som ett falskt utlovande av fullkomlig och evig lycka. Exempelvis anses brist på förståelse och ständiga frustrationer mellan makar bero på att de sociala relationerna inte riktigt klargjorts och genom olika terapiformer ska denna oförståelse och dess konflikter försvinna. I alla mänskliga relationer finns alltid ett visst mått av missnöje och besvikelse, en relation är samtidigt objekt för både kärlek och aggressivitet och är följaktligen ambivalent. Under slutet av 1800-talet gjorde Freud ambivalensen till en av grunderna inom psykologin (Alberoni 1979, s.20). Människan har inom sig en önskan att bevara sitt kärleksobjekt så rent och icke-ambivalent som möjligt och gör allt som står i hennes makt för att bilden ska förbli fullkomlig. För att det ska lyckas så lär hon sig å ena sidan att vända aggressionen mot sig själv och utveckla den till skuld känsla eller depression och å andra sidan att förklara den ofullkomlighet hon ser med att skylla på en fiende, hon skyddar sitt ideal med all sin makt genom att dölja problemet. Tack vare denna bearbetning så bevarar kärleksobjektet i största möjliga mån ett idealiskt kärleksobjekts karaktäristika. Och detta är det tillstånd som betraktas som normalt och som uppmuntras av institutionen. (Alberoni 1979, s.20ff). Den västerländska förälskelsemyten består alltså av hoppet om ett liv i evig lycka tillsammans med det idealiska kärleksobjektet, den perfekta mannen eller kvinnan som unik individ som uppfyller alla önskningar (Alberoni 1979, s131ff). Det vardagliga livet består både av lugn och besvikelse, förälskelsen både av extas och plåga, och bägge dessa dialektiska par har alltså *både* en positiv och en negativ sida. Myten uppstår genom att den positiva polen tas för sig och därefter de två positiva polerna tillsammans -lugn och lycka-*utan* de negativa -besvikelse och plåga. Institutionen skapar föreställningen om att det ordinära livet inte borde se ut som det gör när exceptionella perioder tas som måttstock för det dagliga och skapar hoppet om att det alltid borde vara extraordinärt. I vardagslivet önskas således det extraordinära (extas) och i det extraordinära önskas det vardagliga (lugn och ro). Dessa båda önskningar, som bägge är omöjliga att förverkliga, är de som tillsammans utgör sagans ”så levde de lyckliga i alla sina dagar” (Alberoni 1979, s.37ff).

Förälskelse

Dilemmat

För att förälskelse ska uppstå krävs att det finns vissa motsättningar (Alberoni 1979, s.51). Kärleken nås lättare när de båda kontrahenterna befinner sig i en mer jämbördig situation, när var och en har få band. Men paradoxalt nog är förälskelsen då mindre intensiv eftersom dess revolutionära uppgift är mindre. Ömsesidig kärlek innebär att båda två tillsammans önskar det som är betydelsefullt för var och en och processen går ut på att konkret omorganisera tillvaron kring den andra personen. (Alberoni 1979, s.31ff). Vid förälskelsen, som innebär tilltro, att tillitsfullt ge sig hän åt sin partner, upptäcks och uppskattas individualiteten helt och fullt. Kärleken är en kamp där båda parter försöker framhäva det bästa hos sig själva, det som de upplever som unikt och som de vill ska bli uppskattat. Om partnern istället uppskattar något annat och påpekar detta drivs den förälskade att omskapa den bild hon har av sig själv eftersom det är just önskan att behaga den älskade som får den förälskade att förändra sig själv. Processen handlar om ett ständigt tolkande, ett ständigt upptäckande och övergången

sker genom en rad prov (ibid, s.31ff). *Sanningsproven* är de prov som den förälskade uppställer för sig själv för att få veta om hon älskar eller inte. Att vara förälskad innebär samtidigt att göra motstånd mot kärleken. Det är en ovilja att ge vika för den existentiella risken att totalt utlämna sig åt en annan människa utan någon garanti för ömsesidighet. För att kunna frigöra sig söker den förälskade bevis på icke-kärlek eller bevis på att kärleken är besvarad. Men betydelsen är aldrig kristallklar och oavsett vad resultatet blir så räcker det med att den älskade ger ett uppriktigt intryck för att den förälskade ska glömma och bli lugnad (ibid, s.73ff). *Ömsesidighetsproven* är direkta krav som riktas mot den andre där den förälskade ber partnern att ändra sig, att göra saker som denne annars inte skulle gjort. Vid förälskelse omorganiserar den förälskade alla sina tidigare känslor, sitt arbete, hela sitt liv runt den älskade. De båda förälskade vill integrera så mycket som möjligt i sin kärlek och var och en utarbetar ett projekt som inbegriper också den andre, ett livsprojekt som är ett förslag till vad båda bör vilja göra tillsammans. Vissa saker är obetydliga och går lätt för motparten att avstå ifrån eller skjuta upp men andra är väsentliga och framstår som olösliga problem. Båda parter begär nämligen av motparten att denne ska avstå från något viktigt, en väsentlig del av partnern själv. De *punkter utan återvändo* som båda parter förr eller senare stöter på innebär ett dilemma, ett val mellan två ting som det är omöjligt att välja mellan därför att vart och ett medför att personen blir omänsklig. Den förälskade begär att den älskade ska förinta sin konkreta mänsklighet och övergången från förälskelse till kärlek innebär därför alltid att hysa tillit till den som betar sig så att det objektivt sett vore absurt att älska honom. Men ömsesidighetsprovet fordrar samtidigt att var och en erhåller bevis på att han kan älskas även om han gör sig omänsklig. Provet är alltid ömsesidigt och nyckeln till lösningen ligger i att punkten utan återvändo är en *begäran* men inte ett krav. Kärleken blir möjlig när den förälskade accepterar motpartens punkt utan återvändo som sin egen gräns. När båda parter vet att den andre inte kommer att begära det han inte kan begära sluts avtalet, dvs när allt förlöper väl slutar förälskelsen i kärlek. Men begynnelsestadiet kan också sluta i att förälskelsen upphör, i försakelse eller i petrifiering (förstening) (ibid, s.73ff).

Begynnelsestadiets bevarande

Förälskelsen uppstår alltså normalt som ett projekt som går ut på att *konkret* omorganisera tillvaron runt den älskade partnern, att förena idealet med det existerande. Men det finns också projekt som går ut på att bevara begynnelsestadiet, den extraordinära dimensionen i förhållandet (Alberoni 1979, s.103). I början av varje förälskelse är bara den ene förälskad och de flesta inledande försök rinner ut i sanden eftersom den andre inte är intresserad. När även den andre är beredd till förälskelse utvecklas begynnelsestadiet på två. När det gäller *ensidig förälskelse* - där den ena älskar och den andra inte älskar alls och aldrig har gjort det - avslöjas bedrägeriet i de flesta fall eftersom den som fått en annan att bli förälskad oftast ganska snart tröttnar på de prov som förälskelsen består av. Proven visar sig effektiva och *punkten utan återvändo blir tydlig*. Den verkligt förälskade förstår att den andre inte har en konkret förvandlingsprocess som mål och hoppet ersätts av vissheten om att den andre aldrig älskat. Avslöjandet av något som aldrig existerat är den vanligaste formen av "avförälskelse" (ibid, s.61).

Den "verkliga avförälskelsen" innebär att frigörelsen från den älskade sker medan denna fortfarande är förälskad (ibid, s.92). Alberoni menar att även om gränsen ibland kan vara svår att dra så måste den ensidiga förälskelsen hållas isär från den situation som gäller när den ena

parten älskar mer än den andra men den andra är övertygad om att vara förälskad. Under sådana förhållanden går det inte att få visshet om bedrägeriet eftersom valet att avstå kan vara förknippat med tvivel, det tvivel som i förälskelsen utgör dilemmat (Alberoni 1979, s.61). Processen till ömsesidig förälskelse inleds men den ena parten utarbetar i tysthet ett eget projekt och *döljer punkten utan återvändo* för motparten. Den vars förälskelse upphör förtiger sitt projekts natur, sina tvivel och tankar och framför allt sin egen förtvivlan när punkten utan återvändo nås. Proven misslyckas och leder till petrifiering, hat och saknad men eftersom allt sker i tysthet förstår inte motparten innebörden av vad som sker och överskrider därför punkten utan återvändo. Partnern har mist tilltron och älskar inte längre men låter den andre förstå att förhållandena en dag kommer att förändras. Illusionen upprätthålls och den förälskade motparten fortsätter därmed att hysa tilltro till en människa man inte kan älska utan att själv gå under. Processen fortskrider och det gemensamma projektet blir till ett projekt som går ut på att bevara själva begynnelsestadiet (ibid, s.99). Den som slutat älska, men kanske tror sig vara förälskad, föreslår motparten sitt livsprojekt men bryr sig inte om den förälskades tvivel och dilemman. Punkten utan återvändo utgår därmed från ett *krav* och inte en begäran (ibid, s.91). Den verkligt förälskade fortsätter att handla spontant men den som inte älskar uppfattar den förälskade som ombytlig, rådvill, ängslig, lättrogen, överdriven, storhetsvansinnig och innerst inne oärlig. Den som inte längre älskar uppfattar den förälskades bevis på sin kärlek som otillräckliga och betar sig som om han tror att den förälskade skulle kunna ta sitt förnuft till fånga. Förhållandet innebär en total assymetri där den som inte längre älskar tvingar den som fortfarande är förälskad att acceptera honom som han är. Den förälskades kärlek, en uppriktig men undan för undan alltmer förtvivlad kärlek ger makt till frigörelse och används för att skaffa styrka fram till det ögonblick partnern inte längre behövs (ibid, s.92). För den förälskade är begynnelsestadiets kraft alltjämt levande och hon tvivlar inte på sin kärlek men hon tvivlar på partnerns kärlek. Den förälskade måste välja om hon ska fortsätta att älska partnern utan hopp eller försöka bryta sig loss från den andre trots att hon vet att hon fortfarande älskar. Till en början kämpar den förälskade för att vinna den andre med all sin omsorg och tillgivenhet och försöker förändra sig själv på alla sätt men när den förälskade så småningom förstår att den andre inte älskar kan hon inte göra annat än att göra sig fri. Så snart den förälskade väljer att överge sin kärlek upphör begynnelsestadiets extraordinära krafter omedelbart att verka (Alberoni 1979, s.84).

Kärlek

Å ena sidan kan en förälskelse helt vända upp och ned på två människors tillvaro utan att framkalla kärlek och å andra sidan kan kärlek uppstå utan en omstörtande förälskelse. Det avtal som gör förhållandet till en institution kan uppkomma ur ett lugnt och stillsamt möte, ur glädjen att vara tillsammans, ur möjligheten att lätt förena bådats önskemål (Alberoni 1979, s.80). Erich Fromm ser *den mogna kärleken* som en förening på basis av bevarad integritet och individualitet i motsats till den symbiotiska föreningen som innebär bundenhet och beroende, att fly ensamhet, isolering och särskildhet genom att integrera sig med en annan människa (Fromm 1956, s.29f). Kärleken är en aktiv kraft hos människan som hjälper henne över känslan av isolering och särskildhet och förenar henne därmed med andra. Men kärleken tillåter alltjämt individen att vara sig själv och i kärleken inträffar därför paradoxen att två varelsor blir en och ändå förblir två. Fromm definierar den mogna kärleken:

”Sann kärlek är ett uttryck för en produktiv inställning och innefattar omsorg, respekt, ansvar och insikt. Den är inte en affekt i bemärkelsen att den skulle ’afficeras’ av någon, utan en

aktiv strävan efter den älskade personens välgång och lycka, framsprungen ur ens egen förmåga att älska.” (Fromm 1956, s.72f).

Fromm menar att det egna jaget i lika hög grad måste vara föremål för den egna kärleken som någon annan person, dvs om en individ är mäktig produktiv kärlek så älskar denne också sig själv. Om en individ ”endast” kan älska andra kan denne i själva verket inte älska alls. Självkärlek innefattar omsorg, respekt, ansvar och insikt mot den egna personen och utgör motsatsen till själviskhet (ibid, s.72f). Till skillnad från en person som hyser självkärlek är en självisk person endast intresserad av sig själv och har inget nöje av att ge utan endast av att ta emot. Bristen på kärlek och omsorg om sig själv är ett uttryck för bristande produktiv förmåga, vilket leder till tomhet och besvikelse⁵. Enligt Fromm är attityden att ”ingenting är lättare än att älska” numera den alltför förhärskande uppfattningen om kärleken trots överväldigande bevis på motsatsen (ibid, s.12ff). Fromm menar att kärlek för människor i det moderna samhället i första hand innebär att *bli älskad*, inte *att älska*, att äga kärlekens gåva och problemet handlar idag om hur individen ska kunna bli en älskvärd person. Ett annat antagande är att det är *objektet* och inte *förmågan* som är det egentliga problemet. Att älska upplevs som lätt men det svåra är att finna den rätta personen att älska eller bli älskad av. Dessutom förväxlar människor det inledande stadiet *att bli kär* med det permanenta stadiet *att vara kär*, att framhärda i kärlek (Fromm 1956, s.14).

Äktenskapets roll

Detta avsnitt behandlar frågor om kön och makt. Kvinnor och män definierar själva hur parrelationen ska gestalta sig utifrån kulturella normer kopplade till kärlek och mäns överordning och kvinnors underordning.

Själva förälskelsen finns alltid redan på ett eller annat sätt förebildad av kulturen och av en viss sinnesstämning och även ordet förälskelse är en kulturprodukt, resultatet av en bearbetning och som definition av en viss sorts upplevelse (Alberoni 1979, s.52). Sedan 1200-talet har monogami varit idealet i västerlandet men i tidigare traditionsbundna kulturer betraktades kärlek i regel inte som livets stora och avgörande händelse och den självklara förutsättningen för ett äktenskap. Istället var äktenskapet tvärtom en rent affärsmässig uppgörelse mellan respektive familjer och kärleken antogs börja där förhandlingarna slutade (Fromm 1956, s.12). Under det senaste århundradet har emellertid den romantiska synen på kärleken i stort sett slagit igenom i hela den västerländska världen. Numera uppmanas förälskelsen i syfte att ingå äktenskap och förälskelsens begynnelsestadium anförtros parets och familjens stabilitet (Alberoni 1979, s.131).

Den gängse uppfattningen om äktenskapet och dess roll är att äktenskapet kommit till för kvinnans skull, för att skydda den svaga position hon har gentemot mannens flyktiga kärlek (Durkheim 1897, s.241f). Durkheim menar att monogami ofta framställts som ”ett offer” från mannens sida av hans ”polygama instinkter”, ett offer för att underlätta och förbättra kvinnans villkor i äktenskapet. Men oavsett anledning till att mannen förmått ålägga sig denna restriktion så konstaterar Durkheim att mannen i själva verket drar fördel av den monogama institutionen. Parterna drar inte lika stor nytta av äktenskapet eftersom deras intressen att ingå

⁵ Fromms resonemang skiljer sig från Freuds som anser att en självisk person är narcissistisk och ger intryck av att ha undandragit andra sin kärlek och istället vänt den mot sig själv (ibid, s.72).

äktenskap är helt motsatta. Mannen har behov av ett visst tvång (kontroll) medan kvinnan behöver frihet. Äktenskapets positiva effekter för mannens del är verksamma när han börjat känna behov av ordnade förhållanden men äktenskapet ger däremot inte kvinnan några direkta fördelar. Även där äktenskapet är helt och hållet till kvinnans fördel drar hon i alla fall mindre nytta av det än mannen gör i samma situation eftersom hon har mindre behov av dess fördelar. Och om äktenskapet är till nackdel för kvinnan lider hon mer än mannen i samma situation. Durkheim menar att den frihet mannen avstår i och med äktenskapet endast skulle vara en plåga för honom. Och eftersom kvinnan aldrig haft samma skäl att avstå från friheten men underkastat sig samma tvång är det snarare hon som "har offrat sig" (ibid, s.242).

Enligt Anna Jonasdottir är samhället strukturerat av mäns makt över kvinnor genom den äktenskapliga institutionen (Jonasdottir 1991, s.54). Äktenskapet reglerar relationen mellan gifta makar som lever tillsammans med eller utan barn men genom institutionen regleras också både direkt och indirekt relationen mellan män och kvinnor som könsvarelser i samhället (ibid, s.228). Genom historien har män och kvinnor knutits tillsammans genom olika ekonomiska, politiska, juridiska bindningar och beroenden som med tiden blivit färre och svagare och idag råder formell jämställdhet mellan könen i Sverige. De tidigare sociala krafter som formade möjligheterna i livet för kvinnor och män har förändrats och idag måste den ojämlika maktrelationen mellan könen förstås utifrån själva *relationen* (ibid, s.33). Jonasdottir menar att relationen mellan könen numera upprätthålls på frivillig basis och att patriarkatet idag upprätthålls genom att kvinnor har rätt att ge män kärlek, omsorg och lust medan män har rätt att ta emot och endast i begränsad omfattning behöver ge tillbaka. Själva kärnan i sin teori formulerar Jonasdottir enligt följande:

"prevailing social norms, accompanying us from birth and constantly in effect around and in us, say that men not only have the right to women's love, care and devotion, but also that they have the right to give vent to their need for women and the freedom to take for themselves. Women, on the other hand, have the right to freely give of themselves, but a very limited legitimate freedom to take for themselves." (Jonasdottir 1991, s.36).

Enligt Jonasdottir är kvinnor lika (o)frä "att ge" kärlek till män som arbetaren är att arbeta. Men medan det för arbetaren handlar om ett ekonomiskt tvång är kvinnors ofrihet kopplad till normer och värderingar om kärlek och kön. Jonasdottir anser att den form av socio-sexuell relation som dominerar idag är den där kvinnors frivilligt givna kärlekskraft utnyttjas av män (ibid, s.220f). Vad män kontrollerar och utnyttjar är inte primärt kvinnors arbete och arbetskraft utan kvinnors *kärlek* och den levande kraft som kärlek resulterar i (ibid, s.50). Anna Jonasdottir menar att det är den sociala praktiken "kärlek", om hur denna organiseras och levs som bör studeras för att få förståelse för hur patriarkatet reproduceras (ibid, s.215).

Individen i samhället

Samhället är inget som fritt svävar ovanför människors huvuden utan individer internaliserar samhällsstrukturerna genom växelverkan och bär dem inom sig (Charon 1995, s.181f). Individer föds in i samhällen som funnits under lång tid och påverkas av det pågående samspel som finns mellan andra människor sedan tidigare. Inom symbolisk interaktionism har "självet" en specifik mening som skiljer sig från andra synsätt, exempelvis har det inte samma innebörd som Freuds "ego" (Charon 1995, s.67). Enligt Charon ska självet förstås som *ett socialt objekt som aktören handlar gentemot*. "Självet som objekt" även kan ses som "me" (ibid, s.87ff). Me är det sociala självet som uppstår i interaktion och som aktören

kommunicerar gentemot, som styr, (be)dömer, identifierar och analyserar i interaktion med andra. Självet består även av "I", som är den impulsiva och spontana delen av självet. Självet uppstår i interaktionen med andra och fortsätter sedan att definieras och redefinieras i interaktion i en process i ständig förändring och det är genom socialiseringsprocessen som objektivitet blir möjlig. Ett barns utveckling sker i fyra stadier och det är genom "rollövertagande" som självet uppstår (ibid, s.68ff). I det *förberedande stadiet* imiterar barnet andras handlingar. Sociala objekt, inklusive självet, är inte ännu definierat med ord som innehåller mening utan barnet härmar andra, oftast föräldrarna, och interaktionen saknar mening, saknar en symbolisk förståelse. Exempelvis kanske föräldern pekar på barnet och barnet pekar på sig själv men först när barnet förstår att det är just "Lisa", en individ som är åtskild från och olik andra, någon som är representerad av ett namn och beskrivs genom ord uppstår det symboliska självet. *Lekstadiet* kommer tidigt i individens utveckling genom förvärvandet av språket. Mening uppstår genom att barnet är i stånd att namnge och definiera objekt med ord som har delad mening uppkommen i interaktion med signifikanta andra. Genom att signifikanta andra -människor som är betydelsefulla för barnet, exempelvis föräldrarna- pekar ut individen för henne/honom själv så ser individen sig själv och blir ett socialt objekt för sig själv. Genom leken tar barnet signifikanta andras roll, ser självet, riktar självet, kontrollerar självet, (be)dömer självet, identifierar självet och analyserar självet utifrån viktiga personers perspektiv. Barnet övertar rollen av en signifikant annan i taget. I *spelstadiet* lär sig barnet se sig själv i relation till en hel grupp andra människor, inte endast i förhållande till en person i taget. Spelet representerar organisation och nödvändigheten av övertagande av ett antal andra människors perspektiv samtidigt, ett övertagande av gruppulturen, hela gruppens perspektiv. Barnet lägger samman de signifikanta andra i sin värld till en helhet, en "generaliserad andre", de, samhället, lagar, spelregler etc. och självet mognar och blir ett mer enhetligt och vuxet själv. *Referensgruppstadiet* är ett fjärde stadium som är speciellt karaktäristiskt för det industriella urbana "masssamhället" där individer interagerar med många olika referensgrupper (sociala världar eller samhällen). Självet antar här flera olika gruppers perspektiv och förändras genom individens interaktion med vänner, familj, arbetskamrater, främlingar på en fest etc. Individens själv är inte en enhetlig helhet utan är delad mellan olika "sociala världar" och förändras beroende på den situation individen befinner sig i, vilket perspektiv som antas i den givna situationen. Charon betonar att individen inte nödvändigtvis använder människor i sin närhet som signifikanta andra eller referensgrupper. Om människor i den nuvarande situationen inte är viktiga för individen så är deras perspektiv inte viktigt och heller inte deras definition av självet. De är då inga signifikanta andra eller referensgrupper.

Parrelationen

Carin Holmberg utvecklar rollövertagandet inom den symboliska interaktionismen och menar att individen även internaliserar samhällets könsordning genom självets utveckling (Holmberg 1993, s.44ff). Kvinnors och mäns egna uppfattningar om kön har de dels internaliserat i interaktionen med de signifikanta andra, dels genom den generaliserade andre och utifrån dessa sätt att förstå kön tolkar de andras handlingar eller egenskaper som könsspecifika. En människa får således genom hela livet sina handlingar tolkade utifrån sin biologiska könstillhörighet silad genom den sociokulturella strukturen. Holmberg menar att olika sammanhang är mer könsrelevanta än andra och att parförhållandet har en hög grad av könsrelevans. Det är genom rollövertaganden som individen internaliserar i sitt "me" vad det innebär att tillhöra "sitt" kön. Hon/han handlar på olika sätt och får genom andras respons veta huruvida handlingen var riktig eller inte för människor av det könet, vilket bildar en ram

som för personen är en för- givet-tagen-ram i "me" som hon/han inte ifrågasätter inför varje handling. Det är omgivningen som avgör om handlingen faller inom den könsligt föreskrivna ramen men det är individen som avvisar eller accepterar tolkningen. Människor gör sina egna tolkningar och förhåller sig aktivt till andras tolkningar och vad som betraktas som lämpligt "kvinnligt" eller "mänligt" handlande varierar med exempelvis klass, ras, etnicitet, sexuell läggning, om man bor i staden eller på landet och med ålder. Kärnan i konstruktionen av kön är *olikheten* och utgör individernas praktik utifrån deras tolkning av de könsliga tolkningsramarna. Det är i spänningen mellan och i mötet med skillnader som kvinnans underordning manifesteras; i blickar, i rösten, i kroppsspråk och kroppshållning, grad av beröring, kläder (ibid, s.49). Ett generellt drag i parförhållandet är att kvinnor är underordnade män och att män är överordnade kvinnor men de former som kvinnors underordning och mäns överordning tar sig är *kvalitativt olika* bland olika par (ibid, s.50). Den som har möjlighet att definiera situationen formar inte sitt handlande efter de medagerandes i samma utsträckning som de andra eftersom denne kan styra handlingen oberoende av andras önskemål. Den som inte har makt måste istället vara känslig inför den andre, måste "känna in" den andra och ta dennes perspektiv i den konkreta situationen, och förstå dennes definition av situationen för att kunna forma sitt handlande i enlighet med motpartens definition. Det betyder att den som dominerar de övriga inte "behöver" göra rollövertaganden i samma utsträckning som de underordnade utan att rollövertagandet är assymmetriskt. "Den som är underordnad gör rollövertaganden i högre grad än den som är överordnad. Man kan vända på det och säga att ett uttryck för att en person är överordnad är att denne inte gör rollövertaganden i samma utsträckning som den underordnade. Den överordnade kan genom att *inte* sätta sig i den andras situation, eller genom att *inte* ta den andras perspektiv på situationen, styra den till sin egen fördel. Det är detta som definieras som ett assymmetriskt rollövertagande." (Holmberg 1993, s.76). Holmberg menar att det i vårt samhälle är kvinnor som antas vara empatiska och omsorgs- och relationsorienterade och att det är kvinnor som förväntas förstå andra. Det förväntas av kvinnor att de gör rollövertaganden, det uppfattas som en kvinnlig egenskap. Denna kvinnliga egenskap är kopplad till de könsliga tolkningsramarna och ingår i kvinnors självuppfattning och ett brott mot dessa förväntningar kan uppfattas som ett brott mot kvinnligheten av både kvinnor och män. Holmberg tolkar det assymmetriska rollövertagandet som ett uttryck för kvinnors frivilliga underordning och ett uttryck för mäns frivilliga överordning (ibid, s.76). Genom att synliggöra vem som gör rollövertaganden i en interaktionssituation och vem som inte gör det tydliggörs dels under- och överordningen i parförhållandet och dels hur kvinnan och mannen bidrar till att upprätthålla patriarkatet som struktur i det formellt jämställda Sverige. Det "assymmetriska rollövertagandet" är en social mekanism i interaktionen som visar hur kärleken som social praktik upprätthåller manssamhället. (Holmberg 1993, s.69).

"Maktförhållanden"

I parrelationen är det alltså främst kvinnan som identifierar sig med mannen, vilket kan leda till att mannen ges tolkningsföreträde när olika rättigheter och skyldigheter ska definieras. Kvinnan uppfattar mannens tolkning av verkligheten som korrekt och mannen får därmed möjlighet att definiera deras gemensamma situation (Holmberg 1993, s.64). Holmberg menar att trots att normerna och synen på mannens auktoritet förändrats har detta inte hotat mannens maktposition i äktenskapet. När det gäller mäns våld mot kvinnor i en relation finns det ingen norm som säger att kvinnor bör acceptera att få regelbunden kroppssaga i någon form. I

förhållanden där kvinnor misshandlas av sina män får männens definition av situationen, att deras kvinnor är i behov av äga, större betydelse än den samhälleliga normen som åtminstone inte uppmuntrar mäns våld mot kvinnor. En signifikant annan får här stor betydelse för hur kvinnorna definierar situationen (ibid, s.57). Enligt Holmberg kan kvinnor uppleva en viss illusorisk makt genom att känna in sin partners önsknings och kunna tillfredsställa dem. Men genom att kvinnor gör sina egna behov sekundära bidrar de till sin egen underordning och visar indirekt partnern att de har ett lägre värde i relation till denne genom att deras egna önsknings kan åsidosättas. Hewitt menar att rollövertagande ur den underordnades perspektiv kan användas för att kontrollera den överordnade. Han anför som skäl att om människor har god förmåga att räkna ut motiv och perspektiv hos dem de är tillsammans med kan de bättre förutsäga deras uppträdande och *anpassa sitt eget därefter*. Holmberg ifrågasätter Hewitt: ”Det är just denna ’anpassning’ som jag tolkar som ett uttryck för underordning. Man har varken kontroll över situationen eller den andre om man måste anpassa sina egna önsknings och handlingar efter denne.” (Holmberg 1993, s.57).

Inom symbolisk interaktionism finns inget maktbegrepp så jag använder mig därför av Johan Galtungs definitioner av makt i analysen. Frihet kan definieras som förmågan att bestämma över sig själv, att ställa upp egna mål, att välja och genom att människan kan utveckla sina resurser i frihet blir hon i stånd att göra fria och självständiga val (Galtung 1972, s.42ff). Galtung skiljer på två typer av makt och den första typen är den som vanligen betraktas som makt, ”makt över andra”⁶. Ju mer makt X har över Y, desto mindre makt har Y över X. Summan är konstant och maktbalans råder när denna summa är jämnt fördelad. ”Makt över sig själv” kallar Galtung för autonomi. Han definierar autonomi som ”makt över sig själv, förmågan att sätta upp mål som är ens egna och inte något som man har hjärntvättats till av andra, och att uppnå dem.” En person kan sakna makt över sig själv inte bara på grund av att hon/han är föremål för ”makt över andra” utan också på grund av bristande inre utveckling, brist på mognad till autonomi⁷. Galtung identifierar tre maktkanaler, tre typer av makt över andra: *Ideologisk* makt är makten hos idéer och kommer till uttryck genom kulturen. *Remunerativ* makt är den makt som består i att ha belöningar att erbjuda, att utbyta tjänster och gentjänster och kommer till uttryck genom ekonomin. Dessa typer ser han som belönande. *Punitiv makt* är makten att hota och straffa, alltså våld och tvång, bestraffning.

Hur är det då möjligt att motstå maktutövning? Ett sätt för individen är att försöka väga upp den maktpress hon/han utsätts för och vända minst lika stor makt i motsatt riktning längs alla de tre kanalerna. Personen kan ha bestämda idéer själv, använda sig av materiella ting som är oundgängliga för den andra parten och/eller att själv använda sig av lika mycket eller mer våld mot den andra parten. Det andra sättet att stå emot den makt som kommer utifrån är att inte sända kontramakt i motsatt riktning utan att istället utveckla mer ”makt över sig själv”, att vägra att vara *maktmottagare*. Enligt Galtung innebär ”att ha makt över sig själv” att inte längre vara *maktmottagare*. Makten kan inte längre nå personen eftersom ”makt över andra” endast kan utövas i en atmosfär av underdanighet, beroende och fruktan. Autonomins anatomi innebär *självrespekt*, *självförsörjning* och *öräddhet*. Istället för att identifiera sig med den ideologiska makten gäller det att utveckla sin självidentifikation eller självrespekt. Förmågan att klara sig med egna medel, självförsörjning, ska ersätta beroendet av andras materiella tillgångar och tvångsmakten som förutsätter ett element av fruktan måste motverkas av

⁶ Se bilaga 2 för en presentation av Berit Ås fem härskartekniker som syftar till att skapa medvetenhet om kvinnors situation, både i privatlivet och i samhällslivet.

⁷ Galtung ser en frigörelseaspekt i denna definition och menar att ett sätt på vilket Y kan motverka den makt som kommer från X är att ha mer makt över sig själv, mer autonomi.

oräddhet. Det handlar om individens rätt att definiera sin egen verklighet och uppnå materiell trygghet utan att behöva frukta övergrepp.

Uppbrottet som process

I sin bok "Becoming an Ex" (1988) utvecklar Helen Rose Fuchs Ebaugh en uppbrottsmodell som tar hänsyn till att uppbrottet ofta är en process i olika faser. Hennes forskning om uppbrott har sina rötter i klassisk sociologisk rollteori, både i den strukturalistiska och den interaktionistiska. Fuchs Ebaughs modellbygge sker med utgångspunkt i 173 intervjupersoners berättelser om sina uppbrott från olika roller (bl a nunnor, poliser, läkare, fångar, alkoholister, prostituerade, transsexuella som bytt kön och mödrar som avstått från vårdnaden av sina barn vid skilsmässa). Trots många olikheter med avseende på hur lång tid förändringen eller uppbrottet tagit, om det skett i ensamhet eller tillsammans med andra, huruvida det varit irreversibelt eller kantats av återgångar och återfall, finner Fuchs Ebaugh många likheter mellan de intervjuade personernas erfarenheter och upplevelser. Mot denna bakgrund konstaterar hon att uppbrottet (rollutträdet) kan beskrivas som en process i fyra faser: "första tvivlen", "sökande efter alternativ", "vändpunkten" och "att bygga ett nytt liv" (Fuchs Ebaugh 1988, s.41ff).

1. Första tvivlen

Den första fasen i processen inträffar när individen börjar ifrågasätta det som tidigare tagits för givet. Stadiet innefattar en omtolkning av verkligheten, en omdefiniering av en tidigare för givet tagen situation. De första tvivlen växer fram som en omedveten känsla av generell besvikelse och vantrivsel med tillvaron där grundläggande behov i livet inte blir tillfredsställda, individen har en "entrapment-känsla". Personen känner att hon valt fel, situationen motsvarar inte tidigare erfarenheter eller bild av tillvaron. Förhållanden som påverkar individens känsla är organisationsförändringar, förändringar i arbetssituationen, besvikelse och förändringar i relationer till närstående viktiga personer eller av specifika händelser⁸. I Fuchs Ebaughs studie varade första tvivlen-stadiet mellan två veckor upp till fyrtiotre år. Personen sänder ut mer eller mindre omedvetna och otydliga signaler till omgivningen och får kanske frågor eller undringar, vilket såsmåningom leder till att hon själv blir medveten om sina signaler och känslorna bakom dem. Avgörande i processen är hur omgivningen reagerar. Signifikanta andras respons kan fungera som antingen negativ eller positiv förstärkning för den fortsatta processen. Vid icke-bekräftelse uppstår en förvirrande situation som kan leda till att personen uppvärderar de positiva aspekterna av den nuvarande rollen istället för att lita till de egna känslorna av tvivel. Negativ respons kan förlänga förloppet avsevärt eller medföra att uppbrottsförloppet avstannar. Positiv respons i form av empati, stöd och bekräftelse ger den missnöjde emotionell avlastning. Känslan av att vara fångad i en fälla minskar och personen får kraft att ta itu med problemen och söka andra möjligheter. Ju mer medvetna individerna är om sitt missnöje och ju mer kontroll de känner

⁸ Burnout-syndromet gäller främst vid professionell yrkesutövning vilket innefattar organisationsförändringar och förändringar i arbetssituationen. Men symtom som trötthet, depressivitet, bristande engagemang och låga prestationer och en förändrad syn på sig själv och sin insats kan även uppträda i andra situationer och sammanhang, som när en individ lämnar en familjroll. Centralt är att individen upplever diskrepans mellan en idealiserad föreställning om rollen och hur det är i verkligheten. När personen uppmärksammat och medgett skillanden följer besvikelse och förvirring som en begynnande impuls att ifrågasätta de åtaganden som hör till rollen.

att de har att göra en rollförändring desto kortare tenderar tvivelstadiet att vara. Likaså erfar individer som genomgår processen tillsammans med andra en kortare process än de som är ensamma i sin tvivelssituation. Såsmåningom börjar vaga och dimmiga alternativ successivt klarna fram och ta formen av mer medvetna planer. När individen blir medveten om att hon inte längre behöver möta de existerande rollförväntningarna påbörjas steg två i processen, sökandet efter andra alternativ.

2. Sökande efter alternativ

Denna andra fas är en förberedelsefas där individen, oftast medvetet, väger för- och nackdelar och jämför andra möjliga alternativ. Personen får insikt om frihet att välja andra rollalternativ än det nuvarande. Socialt stöd från signifikanta andra är betydelsefullt genom hela rollutträdesprocessen men är särskilt viktigt i denna fas. Stöd från viktiga närstående personer kan hjälpa personen att se klarare på sin situation och att se möjligheter i andra rollalternativ. Positivt stöd skyndar på processen medan negativt gensvar kan avstanna processen under flera år. När personen får stöd och förståelse för sina känslor och eventuellt råd om alternativ minskar känslan av instängdhet och frihet att välja en annan väg öppnas och så småningom utkristalliseras ett eller ett par alternativ som uppfattas som möjliga att genomföra. I Fuchs Ebaughs urval sker det medvetna kalkylerandet, vägningen ”på guldvåg”, ibland lugnt och metodiskt med listor över för- och nackdelar och ibland under stor vanda men ändå rationellt och avsiktligt (Fuchs Ebaugh 1998, s87). Majoriteten av hennes respondenter överväger alternativ före det definitiva beslutet att utträda den nuvarande rollen (ibid, s88ff). När individen finner ett huvudalternativ börjar hon ta till sig värden och normer som är förknippade med den nya rollen. Hon söker sig till den grupp hon vill tillhöra om detta är möjligt eller identifierar sig med personer som tillhör gruppen. Beteendet som kallas anticipatorisk socialisation innebär en medvetande- och beteendemässig förberedelse för den nya rollen. Strategin ökar möjligheten för personen att snabbt anpassa sig till det nya så snart ett rollbyte har skett. Anticipatorisk socialisation har konsekvenser både för individen och medlemmarna i den gamla gruppen och är det första riktiga steget bort från en existerande roll mot en ny rollidentifiering. Sökande efter alternativ kan pågå mellan någon vecka upp till flera år. Faktorer som påverkar fasens längd är om det rör sig om ett irreversibelt uppbrott, om uppbrottet är socialt accepterat eller stigmatiserande samt hur stödet från omgivningen ser ut. En annan viktig omständighet är om uppbrottet i realiteten handlar om ett eller flera uppbrott samtidigt⁹.

3. Vändpunkten

I Fuchs Ebaughs modell är vändpunkten den punkt när individen fattar ett definitivt beslut om att bryta upp. Beslutet att lämna rollen följs vanligtvis av någon sorts yttre bekräftelse. Efter en period med vägande av alternativ, identifiering med nya referensgrupper, kalkylering med för- och nackdelar samt medvetande- och beteendemässig förberedelse för den nya rollen vidtar personen någon åtgärd som bekräftar att de ”fått nog”. I andra fall bestämmer händelsernas utveckling tidpunkten. Mer eller mindre självmant, mer eller mindre medvetet försätter sig personen i en situation som gör det omöjligt att fortsätta. Händelsen ökar känslan av risk och försvarslöshet vilket förstärker och påskyndar beslutet att lämna förhållandet.

Fuchs Ebaugh redogör för fem huvudtyper av vändpunkter:

⁹ Flera samtidiga uppbrott från olika roller och livsområden som exempelvis arbete, bostad och socialt nätverk, medför naturligtvis djupare och mer fundamentala konsekvenser för individen.

1. *Utmärkande händelser* har en stark symbolisk laddning. Intervjupersonerna har länge varit tveksamma till sitt rollengagemang och funderat på att lämna rollen när något plötsligt inträffar som gör att de i ett slag bestämmer sig för att bryta upp. Ett exempel är när en kvinna i Fuchs Ebaughs undersökning bestämde sig för skilsmässa då hennes man vägrade att ge dottern en bil som examensgåva. Händelsen blev en symbolisk vändpunkt eftersom sonen fått en bil ett år innan han tog examen.

2. *"Strået som bryter kamelens rygg"* innebär kulmen på en lång process av tvekan och övervägande av alternativ. Individen har en känsla av att inte stå ut med situationen ytterligare en dag utan radikal förändring. Händelsen inträffar vid en punkt när personen är mogen att fatta ett fast beslut. Fuchs Ebaugh beskriver hur en präst blev utsatt för en orättvis anklagelse om olämpligt uppträdande efter lång vantrivsel i yrket. Han beslutade omedelbart att ta avsked.

3. *Tidsrelaterade faktorer* är en tredje typ av vändpunkt som är relaterade till möjligheter som är begränsade av tid. Om inte ett uppbrott sker riskerar personen att bli "för evigt" inestängd i den nuvarande påfrestande situationen. I Fuchs Ebaughs studie lämnade många nunnor klosterlivet strax innan de skulle avge sina slutliga klosterlöften.

4. *"Ursäker"* är benämningen för händelser som rättfärdigar eller legitimerar ett uppbrott. En händelse eller en auktoritet tydliggör att ett uppbrott är nödvändigt för bevarandet av individens hälsa. Det erbjuds ett giltigt eller godtagbart skäl för rollutträde (också i omgivningens ögon). Exempelvis lämnade nunnorna i Fuchs Ebaughs studie klostren av legitima anledningar. Inom den liberala religiösa orden uppgav de som skäl att det religiösa livet anammat alltför moderna idéer medan moderata nunnor främst lämnade klostret på grund av självförverkligande och personligt växande.

5. *"Antingen/eller- situationer"* innefattar vändpunkter där individer känner att de måste bryta upp för att rädda livet, sin hälsa eller något annat mycket värdefullt. Fuchs Ebaugh fann att denna typ av vändpunkt var mest vanlig bland skilda personer och alkoholister som kände att de måste rädda sin mentala hälsa. Många frånskilda personer nådde en punkt där de kände att de antingen måste lämna sitt äktenskap eller förlora sig själva.

Enligt Fuchs Ebaugh har vändpunkten tre "funktioner" för individen i uppbrottsprocessen. Den syftar till att:

- offentliggöra beslutet om uppbrott för personer i omgivningen. Majoriteten av Fuchs Ebaughs intervjupersoner offentliggjorde sitt beslut genom ord eller handling inom en månad efter den händelse som fastställt deras beslut. När andra människor väl fått kännedom om beslutet är förloppet sedan svårt att hejda. Hjulet sätts i rullning.
- reducera den kognitiva dissonansen, dvs att minska det inre trycket och spänningen i en situation med motstridiga krav. Exempelvis kan dissonansen vara ett resultat av en konflikt mellan individens självattityd och beteende. Personen uppfattar sig själv som klok och förständig men befinner sig i en situation där hon inte handlar enligt sin övertygelse. Vändpunkten blir central för att visa att individens nuvarande roll är omöjlig eller för att indikera på ett större problem.
- mobilisera resurser, både emotionellt och socialt, för att kunna gå vidare i processen. Beslutet är taget och saker måste göras för att processen ska bli genomförd, exempelvis att ansöka om skilsmässa, göra upp om vårdnaden om barnen, ordna nytt boende etc. Perioden med överväganden är över och nu krävs handling.

Vändpunkten väcker många starka positiva och negativa känslor både hos personen som bryter upp (rollutträdaren) och hos omgivningen. Fuchs Ebaugh fann att känslorna varierade

mycket beroende på vilken typ av uppbrott det rörde sig om och hur personens livssituation såg ut vid uppbrottet. Hon beskriver både känslor av lättnad, glädje och upprymdhet men också av tomhet, skuld och rädsla inför framtiden. De starka känslorna kan vara traumatiska och anta karaktär av krisreaktion. Bland de intervjuade var en förstående och stöttande omgivning avgörande för personens fortsatta utveckling. Fasen kan variera i längd från kort tid till många månader.

4. Att bygga ett nytt liv

Den sista fasen i processen innefattar frigörelse från resterna av det gamla samt skapande av en ny identitet. "Rest-identiteten" är central (Fuchs Ebaugh 1988, s149ff)¹⁰. Nu är det viktigt för individen att hävda sin nyvunna självuppfattning. Att bygga ett nytt liv inbegriper ofta ett flertal svåra och smärtsamma sociala och psykologiska processer eftersom det fortfarande finns förväntningar och reaktioner knutna till den gamla rollen som måste hanteras. Samtidigt som individen genomgår sin förändring förväntar sig människor i omgivningen ett speciellt beteende baserat på en tidigare rollidentitet. Omgivningen ställer inte om sig lika fort vilket ofta skapar problem för den som brutit upp och redan förändrats. Dilemmat kan leda till att personen hamnar i en marginalkonflikt med identitetsosäkerhet, överdriven självmedvetenhet och ambivalens i attityden gentemot det gamla och det nya livet. Det kan också medföra en viss social isolering. Fuchs Ebaugh beskriver svårigheter på sex olika områden efter uppbrottet:

1. *Att presentera sig efter ett uppbrott.* Det är viktigt att sända ut rätt signaler till omgivningen så de förstår att ett uppbrott inträffat, vilket fordrar god kännedom om sociala koder i den nya miljön. Presentationen av det nya jaget, den inre förändringen, manifesteras genom exempelvis förändringar i klädstil, i nya vanor och beteenden. En svårighet för personen som trätt in i den nya rollen kan vara att ha kunskap om vad som är adekvata signaler. Väsentligt för personen är att människor i omgivningen responderar på personens nya jag.
2. *Sociala reaktioner.* Personen vill få bekräftelse, gillande och stöd för sitt rollbyte från viktiga personer i sin omgivning. Det är viktigt att bli insläppt och erkänd i sin nya roll. Fuchs Ebaugh beskriver två typer av rollutträden, de socialt önskvärda och de socialt oönskade. Uppbrott från socialt stigmatiserade till mer socialt accepterade roller exempelvis från brottsling till ex-brottsling, är ofta lättare att få omgivningens stöd för än uppbrott som går i motsatt riktning. Mödrar som gett upp vårdnaden om sina barn sågs i Fuchs Ebaughs studie som oansvariga, hårdhjärtade, själviska och utan modersinstinkt. De hade intensiva skuld-känslor för att ha gett upp vårdnaden om sina barn och kämpade för att återfå en positiv självbild och självförtroende. Negativa sociala reaktioner var en hindrande faktor som de möttes av.
3. *Intima relationer.* Rollutträdaren upplever ofta osäkerhet om hur regler och handlingsmönster ser ut i så kallade vanliga relationer och funderar kring hur det egna förhållandet ska se ut. När och hur ska den nye partnern få vetskap om det tidigare livet? Finns känslor och tankar kvar från den gamla rollen som påverkar?

¹⁰ "Rest-identitet" är min översättning av Fuchs Ebaughs "holdover identity". Hon menar att betoningen av "holdover identity" är viktig. Att vara en "ex" skiljer sig från att aldrig ha varit en medlem av en grupp. Den tidigare rollidentifikationens förväntningar, sociala förpliktelser och relaterade normer finns kvar och måste införlivas i individens framtida identitet. Frigörelse från en tidigare roll innebär spänningar mellan såväl individens förflutna, nu och framtid.

4. *Byte av vänskapsrelationer.* De flesta vänskapsrelationer är bundna till en viss miljö och ett mer eller mindre fullständigt nätverksutbyte sker ofta under och efter ett uppbrott. Exempelvis tenderade frånskilda människor i Fuchs Ebaughs undersökning att i stor utsträckning byta vänskapskrets. De slutade umgås med de gemensamma vänner som de haft före skilsmässan och blev närmare vänner med andra singlar och skilda personer. Efter uppbrottet förnyade många banden med sina gamla vänner som deras partners inte kände så väl. Genom ett uppbrott förändras kvaliteten i relationer och det blir inte längre meningsfullt att hålla kvar gamla kontakter.
5. *Att förhålla sig till sin gamla miljö.* Många rollutträdare i Fuchs Ebaughs studie hade kontakt med personer ur den grupp de lämnat men relationen var beroende av vilken typ av grupp som lämnats och av graden av ”rest-identitet”. Olika typer av uppbrott kräver olika förhållningssätt och vid vissa typer av uppbrott går det inte att hålla kvar kontakterna med den gamla miljön.
6. *Resterande roll-identitet.* I rollutträdesprocessen lyckas vissa individer bättre än andra med att ”skaka av sig” sin tidigare identitet. Om rollen varit central för personens identitet och införlivats mycket intimt fanns ”rest-identitet” kvar hos nästan alla Fuchs Ebaughs intervjupersoner. Hur lång tid personen levt i rollen hade mindre betydelse. Vissa situationer eller händelser som tillhör det gamla kan ha en särskilt stark symbolisk laddning och utlösa en stark längtan tillbaka. En omedveten berarbetning av den resterande roll-identiteten kan förekomma under lång tid efter uppbrottet, exempelvis i form av drömmar.

Resultat

I följande avsnitt presenteras resultatet av mina intervjuer med de kvinnor som varit utsatta för misshandel av sina före detta män. Kvinnorna är mycket olika varandra men misshandelns förlopp är påfallande likartat. Inledningsvis ges en presentation av kvinnorna och deras situation idag samt hur situationen såg ut när de mötte sina män. Därefter följer en tematisk redogörelse av kvinnornas uppbrottsprocess utifrån rubrikerna första tvivel, sökande efter alternativ, vändpunkten och ett nytt liv. Samtliga intervjuade har fingerade namn och en del uppgifter är borttagna eller ändrade för att skydda de intervjuades anonymitet. Detta har inte påverkat innehåll eller slutsatser.

Deras livssituation idag

Alla dessa kvinnor har idag etablerat sig i nya förhållanden. Kvinnorna har kommit olika långt i processen att "skaka av sig" sin tidigare identitet. Det är mellan några månader och elva år sedan kvinnorna bröt upp från de män som misshandlade dem. Förhållandena varade under nästan ett år till elva år. Fyra av kvinnorna har idag ingen kontakt med sina före detta män medan de två som har barn tillsammans med männen har kontakt gällande umgänget. En av kvinnorna är fortfarande utsatt för hot och upplever otrygghet.

Anna är 30 år. Hon har nyligen avslutat kontakten med sin före detta man som misshandlade henne under drygt ett och ett halvt år. Anna bor idag tillsammans med sina barn från ett tidigare förhållande på skyddad adress i en annan del av landet eftersom hon efter uppbrottet kände sig hotad av mannen som inte ville lämna henne ifred. Hon arbetade tidigare inom industrin men är för tillfället sjukskriven och har inga direkta planer om arbete i framtiden. Anna har börjat bygga upp sitt sociala umgänge på det nya stället och börjar känna att hon kommit till ro. Hon upplever samtidigt situationen som mycket jobbig med många smärtsamma minnen att bearbeta och har en samtalskontakt inom vården. Anna har idag ingen kontakt med mannen.

Britta är 45 år. Det är fyra år sedan hon bröt upp från misshandelsförhållandet som varade i åtta år. Britta lever idag tillsammans med sina barn från ett tidigare förhållande och sin nye sambo som hon träffade för tre år sedan. Britta driver sedan en längre tid en mindre rörelse och beskriver sin situation som lugn och harmonisk. Britta upplever dock en viss otrygghet eftersom hennes tidigare man sedan uppbrottet periodvis uttalat hot mot henne och hennes nye sambo, och hon har ibland funderingar på att byta bostadsort för att komma längre ifrån mannen.

Carina är 41 år och har tre barn tillsammans med sin före detta man. Det är sex år sedan hon bröt upp från misshandelsförhållandet som varade i nio år. Carina bor med sina barn som har ett visst umgänge med sin far och kontakten fungerar idag bra. Carina är ensamstående efter att hon nyligen avslutat ett förhållande. Hon utbildade sig för några år sedan till ekonom och arbetar idag som rådgivare efter att tidigare haft anställning inom postväsendet. Carina lever ett aktivt liv med många intressen och stort umgänge och berättar att hon trivs mycket bra med sin tillvaro. Hennes ekonomiska situation är dock något ansträngd på grund av en del låneskulder från relationen med mannen.

Disa är 28 år och har inga barn. Hon träffade mannen som misshandlade henne när hon var fjorton år och de var tillsammans i elva år. Disa är idag sambo med den man som hon träffade i samband med uppbrottet från misshandelsförhållandet för tre år sedan. Hon har nyligen fått heltidsarbete på kontor och berättar att hon trivs bra både med sitt nya jobb och med sin tillvaro i övrigt. Sedan en tid tillbaka är Disa med i en självhjälpsgrupp för misshandlade kvinnor. De delar sina erfarenheter och Disa känner att hon har ett stort stöd av gruppen. Disa

har vid några tillfällen efter uppbrottet träffat mannen som misshandlade henne. Hon berättar att hon inte längre känner någon rädsla eller obehag.

Eva är 39 år och har två barn tillsammans med mannen. Det är två år sedan hon bröt upp från mannen som misshandlade henne under det fem år långa förhållandet. De har gemensam vårdnad om sina barn som bor växelvis hos henne och mannen. Eva berättar att hon idag har kontakt med mannen endast när det gäller umgänget kring barnet och att relationen är dålig. Eva har nyligen ansökt om enskild vårdnad av barnen och har goda förhoppningar om att situationen ska ordna upp sig. Hon arbetar natt som undersköterska sedan sexton år tillbaka och har nyligen skaffat sig ett extrajobb som reklamutdelare för att ekonomiskt klara att bo kvar i sin bostad. Eva har idag inget fast förhållande med någon man.

Frida är 34 år. Det är elva år sedan hon bröt upp från misshandelsförhållandet som varade i tre år och har sedan dess aldrig träffat mannen. Frida är idag ensamstående och bor tillsammans med sina tre barn från ett senare förhållande. Hon och barnens far har gemensam vårdnad om barnen och kontakten fungerar mycket bra. Frida har en folkhögskoleutbildning och har arbetat inom industrin i arton år. Frida berättar att hon trivs bra med sin tillvaro. Hon har ett stort sportintresse och tillbringar ofta sin fritid tillsammans med sina barn.

Gunilla är 25 år och har ett barn från ett tidigare förhållande. Det är två år sedan hon bröt upp från misshandelsförhållandet som varade i fyra år. Gunilla har nyligen genomgått en behandling där hon bearbetat sina upplevelser från misshandelsförhållandet är nu sjukskriven. Gunilla lever som ensamstående men hon har ett nära umgänge med sitt barn som för närvarande bor i hos sina morföräldrar. Gunilla berättar att hon har en bra kontakt med sina föräldrar, syskon och vänner och att hon idag trivs bra med tillvaron. Hon har grundskoleutbildning och har tidigare arbetat som affärsbiträde. Gunilla har planer på att i framtiden utbilda sig till undersköterska.

När de mötte sina män

Förhållandena börjar med en förälskelse och ingen av männen visar några våldsamma tendenser under den första tiden. Efter ungefär ett halvår har relationerna etablerats och alla kvinnor utom en lever tillsammans med männen.

Anna träffade mannen genom sitt arbete. Hon levde sedan något år tillbaka som ensamstående tillsammans med sina barn från en tidigare relation. Mannen var trevlig och charmig och Anna blev mycket förälskad. Hon kände en stor samhörighet med mannen och upplevde att hon kunde prata med honom om allt. De hade roligt tillsammans och fick en nära kontakt redan från början. Anna och mannen tillbringade största delen av tiden tillsammans men de umgicks också med både Annas och mannens familj. När Annas barn hade varannan helg-umgänge med sin far gick de ibland ut och roade sig och träffade vänner och bekanta. De började planera för sin gemensamma framtid och efter någon månad flyttade mannen in i Annas bostad.

Britta träffade mannen genom bekanta efter att hon nyligen avslutat en längre relation. Hon tyckte att mannen var trevlig, rolig och gick lätt att prata med och de började umgås allt oftare. Efter en tid flyttade Britta och hennes barn till mannens bostad. Britta drev en mindre rörelse som hon flyttade med sig till mannens bostadsort. Britta berättar att hon snabbt fick en nära kontakt både med mannens släkt och de grannar som mannen brukade umgås med och hon träffade också mycket människor i sitt arbete. Britta stortrivdes med sin nya tillvaro. På dagarna var hon hemmavid och drev sin verksamhet, ägnade sig åt sina djur, tog hand om sina barn och skötte hemmet medan mannen periodvis reste i sitt arbete som försäljare.

När **Carina** träffade mannen var hon sedan länge sammanboende med en annan man men förhållandet var på upphällningen eftersom de var så olika. Carina tyckte inte om det inrutade ”snobbliv” hon levde och kände att de hade alltför skilda grundläggande värderingar. Carina träffade mannen genom bekanta och kände att allting stämde. Mannen var spännande och charmig och Carina blev mycket förälskad. Hon bröt upp från sitt tidigare förhållande och började istället umgås med mannen. *”Vi var ofta ute i naturen, gjorde resor ihop och hade trevliga fester med hans vänner. Och det var en stor förändring i mitt liv. Hans liv var något helt nytt för mej och jag tyckte att allt var jätteroligt.”* Carina berättar att hon och mannen hade många gemensamma intressen och att de båda ville skaffa barn, vilket Carina länge intensivt längtat efter. Efter en tid flyttade mannen in i Carinas bostad.

Disa berättar att hon under ungdomsåren mest umgicks med killar och att hon träffade sin pojkvän genom att han var *”en i gänget”*. *”Fram tills i tjugårsåldern så umgicks jag sällan med tjejer. Jag har alltid haft mycket killkompisar och det beror nog mycket på mina intressen. Mitt största intresse har varit bilar och jag tycker också mycket om att fiska.”* Disa berättar att mannen blev hennes stora ungdomskärlek. De hade samma intressen och umgicks ofta och Disa var mycket förälskad. På helgerna hade de ofta fester tillsammans med sina kompisar. *”Ibland kunde det vara ganska hårda fester men de var ändå alltid roliga. Jag hade skitkul med killarna.”* Både Disa och hennes pojkvän bodde hemma hos sina respektive föräldrar under de första fem åren av förhållandet.

Eva berättar att hon träffade mannen på sitt arbete. Till en början var Eva inte var speciellt intresserad när mannen började uppvakta henne eftersom hon nyligen avslutat ett längre förhållande och kände att hon ville ha tid för sig själv. Eva började emellertid snart allt mer uppskatta mannen som var mycket trevlig och charmig. Hon hjälpte mannen ordna fortsatt vikariat på arbetsplatsen och stöttade honom ekonomiskt eftersom han nyligen flyttat till orten. Efter en tid blev Eva förälskad. Hon kände sig stolt över mannen och berättar att de ofta gick ut tillsammans och gjorde många roliga saker ihop. Eva fick även en bra kontakt med mannens barn från ett tidigare förhållande och efter ett halvårs bekantskap blev Eva gravid. De köpte en bostad tillsammans och Eva var jättelycklig.

Frida berättar att hon vid tiden för mötet med mannen nyligen flyttat hemifrån. Hon upplevde situationen som mycket jobbig och hade under en längre tid varit deprimerad och var därför sedan en tid tillbaka inlagd på ett behandlingshem. Mannen hade liknande problem och skulle påbörja sin behandling medan Frida var på väg att bli utskriven. Mannen blev Fridas första stora förälskelse. Frida berättar att mannen var mycket populär bland tjejerna och att hon var mycket stolt över att han valde just henne. Hon upplevde att allt kändes rätt tillsammans med mannen. Frida flyttade efter en tid tillbaka till sin bostad men for ofta och hälsade på mannen. När mannen sedan avslutade sin behandling efter någon månad så flyttade han in i hennes bostad.

Gunilla träffade mannen när hon var ute och roade sig med sina kompisar. De började prata och Gunilla berättar att hon hade en mycket trevlig kväll. En vecka senare bjöd mannen henne på bio de började sedan umgås. Gunilla blev förälskad. *”Den första tiden var jättebra. Det fanns inga som helst tecken på att han skulle misshandla eller förnedra mej på något sätt. Både han och jag hade ju barn sedan tidigare och han var jättefin med barnen. De fick hjälpa honom att måla och snickra och vi var ofta ut på sjön med båten.”* Efter ett halvår sålde Gunilla sin bostad och flyttade med barnen till mannens bostad.

Första tvivel

Så småningom kommer våldet smygande och situationen förändras. Kvinnorna börjar med tiden uppleva en allt större rädsla, smärta och förtvivlan. Uppbrottets förhistoria varar i ett till tio år och kvinnorna känner under större delen av förhållandet tvivel och har en "entrapment-känsla". De upplever diskrepans (skillnad) mellan sin idealiserade föreställning om sin roll i relationen och hur det är i verkligheten.

Anna berättar att situationen förändrades markant i samband med att mannen slutade arbeta. När mannen flyttat in hos Anna började han tillbringa dagarna hemma och ifrågasatte Anna, hennes värderingar och vad hon gjorde. Anna började känna sig allt mer kontrollerad. Mannen ansåg att de hade problem i förhållandet som de skulle reda ut gemensamt. *"I takt med att han började sjukskriva sig från jobbet så började sakteligen de här diskussionerna. Fast jag var sen till jobbet så stannade han mig kvar i dörren och skulle diskutera. Sen var det diskussioner då på nätterna så jag fick problem med sömnen."* Anna berättar att hon ofta kom för sent till sitt arbete inom industrin eller stannade hemma för att tillmötesgå mannen trots att hon trivdes bra och hade en fast anställning på gång. Hon skulle få chans att vidareutbilda sig och kände att detta var en spännande och intressant utmaning. *"Nu blev det inte så. Han ville ha mig hemma. Så jag förstod ju att det aldrig skulle gå, jag skulle aldrig få chans till lästro eller nånting."* Den höga frånvaron ledde så småningom till reaktioner från arbetsgivaren. *"Nu fick jag inte sparken men jag fick ett ultimatum att ta mej i kragen. Och jag hade väl kunnat göra det men då hade jag varit tvungen att sparka ut X. Jag försökte prata med arbetsgivaren men jag kunde ju inte riktigt säga hur det egentligen var och jag kände att det gick mer och mer åt skogen. För att mer och mer så tog ju det här kring X upp min hjärna."* Anna valde att sluta sitt arbete och var tillsammans med mannen i hemmet på dagarna. Hon började känna sig alltmer instängd, bitter och besviken. Samtidigt som Anna kände stora tvivel och hade funderingar kring mannens beteende och deras relation hoppades hon att situationen så småningom skulle bli bättre. Hon tyckte mycket om mannen och berättar att han också både var ömsint och omtänksam. Men våldet blev snabbt allt grövre och bestod av knytnävsslag, lösryckta hårtestar och strypförsök. Mannen utsatte även Anna för allvarliga hotelser och våldtäkter som började känna allt större rädsla för mannen. För att undvika våld och hålla mannen lugn så undvek Anna att ifrågasätta honom men upplevde att det inte spelade någon roll vad hon sade eller gjorde. *"Jag ville ju säga vad jag tyckte fast jag visste att det många gånger inte var bra att jag sa det. Men om jag var tyst och inte sa vad jag tyckte och tänkte så ställde han en massa frågor."* Anna berättar att hon sällan umgicks med sina vänner och sin släkt eftersom mannen inte ville det. Hon gjorde sig också av med fotografier och andra minnen eftersom mannen tyckte att de skulle börja ett nytt liv tillsammans och inte ville bli påmind om hennes historia. Anna berättar att barnen blev nervösa och osäkra i mannens sällskap och att hon därför alltid tog dem med sig när hon gick ut. Anna hade inga tankar på uppbrott men när mannen efter en kort tid ville att de skulle gifta sig försökte Anna uppskjuta hans planer. *"Om det nu inte hade sett ut som det gjorde hade jag ju så småningom kanske velat gifta mig med honom, men inte så där fort."* Mannen blev hotfull och våldsam när Anna inte ville gifta sig och hon gick till slut med på äktenskap. Hon började känna allt större rädsla. *"Jag var rädd för mitt liv. Jag visste inte om mina barn skulle få ha en mamma så mycket länge till."* Anna berättar att hon kände sig totalt misslyckad och tappade lusten för allt och fick självmordstankar. *"Det fanns en krok i badrummet och den där kroken stirrade jag mer och mer på, det var bara en tidsfråga. Så kändes det."*

Britta berättar att mannen efter en tid började dumförklara henne och behandla henne nedlåtande. *"Han gillade inte att jag hade egna pengar. Och jag fick inte ha saker som var mina utan allt skulle vara hans. Jag tjänade ju lite pengar på min rörelse men jag betalade ju maten, kläder och allt till hushållet så jag hade ju ingenting över. Och tjänade jag något extra nån gång så tyckte han att jag skulle betala till räkningarna så att han slapp."* Under

den första tiden ville Britta inte ifrågasätta mannen eftersom hon ännu inte kände sig riktigt hemma i sin nya bostad. *"Jag hade ju ganska nyligen flyttat dit och man måste ju bo in sej ett tag innan man känner att det är ens hem och man kan börja bestämma."* Mannen började så småningom bete sig allt mer överlägset och hotfullt mot Britta. Han krävde att bostaden skulle vara oklanderligt städad och att hon skulle laga mat och sköta andra hushållssysslor. Britta berättar att hon egentligen tyckte om att arbeta i hemmet men att hon kände sig mycket orättvist behandlad. *"Det var ju jag som gjorde allting. Det fanns ju saker som han skulle göra också men jag fick ju inte hjälp med någonting. Och när han då också hånade mej så tog det på mitt självförtroende. Jag vet att jag hela tiden tänkte att det är inte så utan det är bara han som säger så. Nog kan jag, alltså, jag vet. Men det tog ju på mej ändå. Den psykiska misshandeln var jättejobbig."* Britta berättar att mannen i början av förhållandet oftast åkte iväg när han blev förbannad och att han också ofta var borta på grund av sitt arbete. *"Det var ju inte så farligt för då fick jag ju stanna kvar. Fast han kunde vara borta en hel vecka ibland så brydde mej aldrig om vad han gjorde utan jag var jätteglad när han skulle fara. Det var jag och mina barn. Vi hade ju djuren och vi hade det så trevligt och skönt när vi var ensamma där."* Britta berättar att mannen led av en sjukdom och därför periodvis mådde dåligt, var nedstämd och aggressiv. Britta kände att hon ville hjälpa mannen. Hon hade en nära kontakt med mannens släktingar, grannar och bekanta som också ställde upp för mannen. De visste om att mannen ibland betedde sig hotfullt och våldsamt men Britta höll situationen hemlig för sina föräldrar. *"Många gånger kändes det svårt och jobbigt men det var ju också mycket som höll mej kvar. Barnen gick i skolan och så hade jag ju min djuruppfödning. Och vissa stunder så var det ju bra och jag hoppades hela tiden att det skulle hålla i sig. Ett tag misshandlade han mej inte på två år. Och han var faktiskt rätt rolig ibland också."* Med åren blev det fysiska våldet emellertid allt värre. Mannen slet lös hårtestar och utförde strypförsök och hotade att skada Britta allvarligt eller döda henne om hon skulle lämna honom. Britta flydde ibland till sina grannar där hon fick hjälp men upplevde det jobbigt att måsta besvara dem och började istället stanna hemma. Hon kände en stor rädsla och oro både för barnen och sig själv. Britta hade en sjukdom och var periodvis i behov av sjukhusvård men berättar att hon slutade fara till sina behandlingar eftersom hon inte litade på mannen och inte ville lämna barnen ensamma med honom. Britta berättar att mannen oftast brukade misshandla henne på nätterna. *"Han kom ofta och slet upp mej ur sängen när jag sov och ville att jag skulle laga mat eller städa och under långa perioder vaknade jag ofta till med ett ryck de gånger jag slumrade till. Jag var rädd de gånger jag somnade och vågade till slut inte sova."* Ibland sov Britta inte ordentligt på flera veckor och blev helt utmattad.

Carina minns att hon reagerade med obehag för första gången när mannen vid ett tillfälle sa att hon var det bästa som hänt honom och att hon aldrig fick lämna honom eftersom han då inte visste vad han skulle ta sig till. *"Jag blev rädd för honom då och det var ju egentligen ett hot. Det var nog då det började, för sen tog det inte många månader innan han misshandlade mej första gången."* Mannens vänner ifrågasatte i början deras förhållande och varnade Carina för mannen eftersom de levte så skilda liv tidigare men började istället uppmuntra relationen när de märkte att mannen förändrade sig till det bättre när han var tillsammans med Carina. Också mannens föräldrar var mycket glada över att Carina och mannen var tillsammans. Carinas vänner tyckte däremot inte om att hon umgicks med mannen och hon slutade efter en tid umgås med dem. Efter en tid flyttade mannen in i Carinas bostad. Carina berättar att hon i ett tidigt skede började göra som mannen ville och anpassade sig efter hans förväntningar *"för husfridens skull"*. Mannen var hotfull och skrämde Carina och hon kände redan från början att hon inte kunde prata med mannen om vissa saker. Det fysiska våldet blev värre med tiden och bestod mest av örfilar och knuffar men mannen utdelade även slag och sparkar, utförde strypförsök och begick sexuella övergrepp. Carina berättar att mannen hade en sjukdom och att hon hela tiden hyste förhoppningar om att han skulle bli bättre så att

våldet skulle upphöra. *”Han vände alltid saker till att det var synd om honom. Och som jag kan se det nu så var det därför som jag blev kvar så länge. Jag tänkte aldrig på att lämna honom utan hoppades att det skulle bli bättre. Jag såg under lång tid ingen utväg och att jag skulle ta mej ifrån honom fanns som inte i min sinnevärld. Jag hade heller ingen ork utan all min tid gick åt till att få saker att fungera.”* Förutom de perioder när Carina var föräldraledig och var hemma med sina barn så arbetade hon deltid på dagarna. Carina berättar att hon och mannen också hade många bra upplevelser tillsammans. *”Jag hade ju länge längtat efter att skaffa barn och jag var ju jättelycklig över dem. Jag och X kom från liknande hemförhållanden och vi tyckte båda om friluftsliv och var ofta ute i naturen tillsammans. Under vissa perioder misshandlade han mej inte och vi hade det riktigt bra.”* Med åren började Carina emellertid känna sig allt mer nervös, rädd och utsliten. Hon bar också på en stor oro över att barnen skulle ta skada av våldet. Carina hade känslan av att hon förväntades vara lycklig och verkade därför glad och pratsam när hon träffade sina grannar och släktingar och ljög om situationen om någon frågade henne hur det var för att dölja våldet. *”Jag berättade aldrig för någon att han slog mej. Och från att ha varit en väldigt social människa så vågade jag till slut inte gå ut. Jag gick omvägar för att undvika folk och isolerade mej från min släkt för att jag mådde så dåligt. Vi träffade sällan dem utan det var X:s familj som var vårt umgänge.”* Mannen väckte ofta Carina på nätterna. Hennes sömn blev störd och hon blev till slut helt utmattad och orkade inte med någonting. Carina beskriver hela situationen som ”sjuk”. *”I och med att han hela tiden pumpade mej hur jag var, hur jag skulle bete mej och inte, vilken typ av kvinna jag var så trodde jag det själv. Jag trodde ju att jag var tokig ett tag för han pumpade mej ju med det, att jag höll på att bli galen. För jag var ju hysterisk, jag lät fruktansvärt, jag skrek. Det var jag som hördes.”* Carina berättar att hon mot slutet av förhållandet fick panikångest och började reagera med fysiska besvär.

Disa berättar att mannen visade våldsamma tendenser första gången ett par månader efter att de blivit ihop. Mannen hade ordnat en fest hemma hos sig och Disa skulle få sova över hos honom för första gången. *”Jag minns att jag blev livrädd för honom. Han började skrika åt mej och hota mej men som jag minns så slog han mej aldrig. Däremot så slog han sönder en fönsterruta och jag blev panikslagen och sprang och låste in mej på toaletten.”* Disa berättar att hon inte vågade öppna och att mannen till slut gick därifrån. Hon smög försiktigt iväg och tänkte att hon aldrig mer ville ha med mannen att göra. *”Men det var första och sista gången jag tänkte så. Hans kompis kom och försökte övertala mej att gå in igen och när jag inte ville så släpade han in mej till X som var mycket ångerfull och bad om förlåtelse och lovade att det aldrig skulle hända mer. Och så blev jag kvar där. Och så fortsatte det sen.”* Mannen slog oftast Disa i huvudet och försökte även strypa henne vid några tillfällen. Disa berättar att hon sällan försvarade sig eller gjorde motstånd just när mannen misshandlade henne eftersom hon då var rädd och oftast istället försökte fly. *”Men dagen efter tog jag alltid upp det. Då var jag inte lika mesig utan då var jag arg. Men det hände aldrig nånting. Han bad oftast om förlåtelse och sa att det aldrig mer skulle hända eller så sa han att han inte mindes vad som hänt eller att jag överdrev och var överkänslig. Jag var ofta ledsen för jag ville ju att vi skulle reda ut saker och hoppades att det skulle bli bra.”* De fem första åren Disa var tillsammans med mannen hade gänget i regel fest varje helg. Hon tyckte själv inte om att dricka men följde ofta med gänget ut för att slippa sitta ensam hemma trots att hon upplevde att mannen nonchalerade henne och behandlade henne illa när de var ute. *”För det mesta hände det nånting. Han kanske inte slog sönder saker eller slog mej alla gånger men det var alltid nånting, det var alltid dålig stämning.”* Disa flyttade så småningom hemifrån till en bostad som hon och mannen skaffade tillsammans. *”Jag tror att jag gick och inbillade mej att det var något annat än det egentligen var. Jag trodde att jag kanske skulle kunna förändra något hos honom.”* Mannen blev med åren mindre fysiskt våldsam men började istället nonchalera henne allt mer och *”respektera”* henne allt mindre. Disa funderade ofta över varför mannen

betedde sig som han gjorde. *”Jag har aldrig kunnat hitta en orsak eller en logisk förklaring och har aldrig fått veta vad det är. Jag undrade många gånger om han slog mej för att han var svartsjuk på mina kompisar men det var aldrig något han sa något om så jag vet inte om han var arg över det. Han blev oftast bara tvärförbannad och började misshandla mej utan förvarning. Sen for han för det mesta iväg.”* Disa kände sig ensam och saknade någon hon kunde prata med. Hon berättade aldrig något för sina föräldrar eller syskon och beskriver hur hon så småningom började dra sig undan umgänge med sin familj och fick ätstörningar, dåligt självförtroende och kände sig rädd. *”De såg kanske någon gång att han blev arg men dom förstod nog aldrig riktigt vad det handlade om egentligen. Och jag berättade ju heller inget. Nej, alltså jag skötte det där själv och bet ihop. Men många gånger var det ju skitjobbigt. Jag ville ringa någon men jag kände att jag inte kunde för då skulle det ju avslöjas.”*

Eva berättar att mannen så fort de flyttat ihop började bli hotfull och misstänksam. Han ville alltid ha uppsikt över henne och ansåg att Eva skulle vara hemma och städa och laga mat. Eva började känna sig allt mer kontrollerad och upplevde det som omöjligt att umgås med sina väninnor och sin släkt. *”Jag tappade ju de flesta av mina kompisar ganska fort. Vi umgicks väldigt mycket med min familj där ett tag i början men då tyckte han att mina föräldrar lade sig i för mycket så då var det fel på dom också.”* Samma månad som de flyttade ihop så misshandlade mannen Eva fysiskt första gången. Eva berättar att hon i början av förhållandet ifrågasatte våldet men att mannen ansåg att Eva slog honom med munnen och att detta rättfärdigade hans beteende. För att undvika våld gjorde Eva som mannen ville. *”Jag började känna att det var mitt fel, att det var jag som gjorde att han slog mej. Så jag började ju bli tyst men det irriterade honom ännu mer så det spelade ingen roll vad jag gjorde.”* Eva berättar att mannen ofta var hotfull och förstörde Evas saker, nedvärderade och förödmjukade henne. Det fysiska våldet bestod av knuffar, slag, sparkar och stryptag. Eva var mycket bekymrad över situationen men berättar att hon var jätteglad över att de skulle ha barn. Hon hoppades att mannen skulle förändra sig och att de skulle få det bra tillsammans. *”I stort sett alltid när han hade slagit mej så blev han som en helt annan människa. Han tog mej ofta i famnen och bad om förlåtelse och sa att det aldrig skulle hända igen. Men det gjorde det ju.”* Under de perioder som Eva inte var föräldraledig och hemma med sina barn så arbetade hon deltid på nätterna. Hon berättar att mannen då krävde att hon skulle ordna barnomsorg till barnen. *”Det blev bara värre och värre varje gång jag jobbade. Han skulle inte vara barnvakt åt några jävla ungar sa han.”* Eva berättar att hon ofta ordnade så att mannen arbetade samtidigt som henne och att det oftast var Evas föräldrar eller grannar som då tog hand om barnen. *”Men de tyckte ju att det var märkligt att vi var tvungna att jobba samtidigt. De tyckte att vi kunde ha delat upp det. Men han ville ju att vi skulle jobba samma skift så att han kunde hålla koll på mej.”* Eva berättar att hon försvarade mannen och ljög om sin situation om någon frågade henne hur hon hade det. Vid något tillfälle när Eva blev misshandlad ringde barnen till Evas föräldrar för att be om hjälp. Oftast lade mannen på luren men det hände att Evas föräldrar kom hem till dem och tog barnen därifrån så att Eva och mannen skulle få *”reda ut sin situation”*. Eva hade sällan kontakt med sina föräldrar och väninnor utan paret umgicks oftast med mannens familj. Eva berättar att mannen ibland misshandlade henne inför sin familj. De skjutsade henne till lasarettet när hon behövde vård. Mot slutet av förhållandet mådde Eva mycket dåligt. Hon berättar att hennes tankar hela tiden kretsade kring mannen. Ibland lämnade mannen hemmet när han misshandlat henne och var borta i dagar eller veckor. Eva berättar att det vid dessa tillfällen ofta var hon som bad mannen komma tillbaka eftersom hon kände sig så ensam och isolerad. Eva blev allt mer desperat och försökte vid ett tillfälle ta sitt liv.

Frida berättar att mannen ganska snart efter att de flyttat ihop började nedvärdera och förödmjuka henne. Det dröjde sedan inte länge förrän mannen misshandlade henne första gången. *”Första gången han slog mej var en kväll när vi satt och pratade och hade det*

mysigt. Efter ett tag blev han otrevlig och hånfull mot mig. Jag blev till slut så förbannad att jag gav honom en örfil. Sen så gick det säkert en timme innan han plötsligt gav mej ett knytnävsslag mitt i ansiktet. Jag blev jättechockad och kunde inte förstå att han hade slagit mej men tänkte att det var mitt fel för att jag slagit först. Att han slog tillbaka därför.” Mannen hotade Frida och förstörde hennes tillhörigheter och det fysiska våldet utgjordes av knytnävsslag, sparkar och stryptag. Frida berättar att hon under de första veckorna ifrågasatte mannen och skrek och slog tillbaka när han misshandlade henne. *”Han läste mina gamla dagböcker och blev vansinnig över vad han läste. Han var fruktansvärt svartsjuk och brukade elda upp mina minnessaker. Och i början så slog jag tillbaka för jag blev så arg över hur han behandlade mej. Jag var inte rädd då.”* Frida berättar att mannen var mycket bra på att uttrycka sig och att han ofta pratade om deras kärlek och att de inte skulle kunna överleva utan varandra. Hon trodde på hans vackra ord om den äkta kärleken och att deras kärlek var något speciellt och att allt skulle bli bra. Frida berättar att de i början av förhållandet hade ett mycket bra sexliv. *”Jag fick för mej att han var min riktiga kärlek mycket på grund av att jag hade väldigt bra sex med honom. Jag hade träffat killar förut men hade alltid trott att det var nåt fel på mej. Eftersom vi hade det så bra i sängen så trodde att det var rätt, fastän allt det andra var helt vansinnigt. Det var vi två mot hela världen.”* I början av förhållandet umgicks paret med både Fridas och mannens släkt och vänner men hennes kontaktnät krympte fort. Vid ett tillfälle misshandlade mannen även Fridas väninna. *”Jag hade ingen till slut. Det var bara han. Jag valde själv att inte ha kontakt med någon eftersom det blev enklast så. Det blev alltid nåt strul när andra människor var med.”* Frida berättar att hon undvek att prata med människor, speciellt män, när mannen var med eftersom han var mycket svartsjuk. *”När vi gick på stan tillsammans så tittade jag alltid ned i marken och höll honom under armen så att han inte skulle tro att jag hade flirtat med någon.”* Frida arbetade under hela förhållandet medan mannen var arbetslös. Hon var ytterst sällan sjukskriven men berättar att hon med tiden blev allt mer nervös, passiv och inbunden. Frida berättar att mannen ofta skrev kärleksdikter om att de inte skulle överleva utan varandra. *”Till slut hade jag bara honom och började känna att jag inte skulle överleva utan honom. Många gånger tänkte jag aldrig mer fara tillbaka när jag stack. Men lika många gånger så var det jag som ringde och sökte upp honom igen. Även fast jag visste att det skulle bli för jävligt. Men på nåt sätt så ville jag tro efter varenda gång att det skulle bli bra. För när det var bra så var det ju jättebra och det var ju så jag ville att det skulle vara hela tiden.”* Frida berättar att mannen tränat kampsport och oftast slog henne på ställen där han visste att blåmärkena inte skulle synas. Mot slutet av förhållandet misshandlade mannen henne allt oftare. Frida fick panikångest och hade alltid en väska packad i hallen ifall hon snabbt skulle måsta fly.

Gunilla minns att mannen började förnedra och misshandla henne samma månad som hon flyttade till honom. *”Ibland när vi satt och åt middag så tog han plötsligt maten och hällde över mej. Han kunde också hälla skurvatten över mej eller spotta på mej.”* Våldet tog sig i början av förhållandet uttryck i någon smäll på kinden men blev snabbt allt grövre med knytnävsslag, sparkar, strypförsök och sexuella övergrepp. Gunilla berättar att hon periodvis var arbetslös under den tid hon var tillsammans med mannen och därför ibland var hemma på dagarna. Mannen som var svetsare arbetade emellanåt på annan ort. När han var på sina arbetsresor ringde han ofta hem och ville veta vad Gunilla gjorde. *”Han ringde alltid och kontrollerade mej när han jobbade. Ibland ringde han flera gånger om dagen och om jag inte svarade undrade han var jag varit. Oftast hade jag bara varit och hämtat mitt barn på dagis. Han bad också sin mamma gå till mej och se vad jag gjorde. Hon tyckte att jag var en psykopat och det var ett fruktansvärt liv.”* Gunilla berättar att mannen ofta var mycket ångerfull när han misshandlat henne. Han bad om förlåtelse och lovade att det aldrig skulle hända igen och Gunilla hoppades hela tiden att situationen skulle bli bättre. *”Och trots att barnen definitivt inte mådde bra av att se att jag blev misshandlad så tyckte de på nåt sätt*

om X. Han var väldigt bra med barnen och gjorde många roliga saker tillsammans med dem. Han tog ofta med dem när han skulle iväg någonstans och de fick hjälpa honom i garaget. De kallade honom pappa X. Han lovade mej att han skulle gå hos en psykiatriker och försöka prata eftersom han påstod att han mådde dåligt över vad han gjorde. Men han tog aldrig kontakt med någon psykiatriker, han gjorde ingenting.” Gunilla upplevde situationen som fruktansvärt jobbig och blev med tiden allt mer rädd och isolerad. ”Han ville inte att vi skulle umgås med någon förutom hans familj så jag gled som ifrån min familj. Och när jag någon gång umgicks med mina tjejkompisar så var han arg när jag kom hem. Ibland hade han klippt sönder mina kläder.” Gunilla slutade umgås med sina vänner men hade fortfarande viss kontakt med sin familj. De visste att mannen misshandlade henne och gjorde flera försök att hjälpa henne att komma ifrån mannen men Gunilla berättar att hon försvarade mannen och förnekade våldet. ”Jag ville men jag kunde inte gå. Jag tror att det var min rädsla som höll mej kvar. På nåt sätt trodde jag att det bara skulle bli värre om jag berättade för någon hur jag hade det.” Gunilla berättar att hon vid ett par tillfällen uppsökte vård på grund av misshandeln. Vid ett tillfälle hade mannen misshandlat henne så svårt när hon var gravid att hon fick missfall och var inlagd på sjukhus i två veckor. ”Det var en fruktansvärd upplevelse. Sjukhuspersonalen var jättebra och satt ofta med mej på nätterna när jag mådde dåligt och stöttade mej och lugnade mej. Men när läkarna började ifrågasätta min förklaring till missfallet och ville göra en anmälan på misshandeln så bad jag att de inte skulle göra det. Jag kände att jag inte orkade.” Gunilla berättar att mannen skickade blommor åt henne när hon var inlagd men att han aldrig besökte henne. I början av förhållandet sjukskrev sig Gunilla ofta från sitt arbete när mannen misshandlat henne men hon slutade så småningom dölja våldet. ”Jag var ofta sjukskriven för att jag inte ville visa mej när jag var som mest blåslagen. Ibland skyllde jag på att mitt barn var sjukt och vi stannade hemma båda två. Men där i slutet så orkade jag inte längre bry mej utan då gick jag dit.”

Sökande efter alternativ

Uppbrottsperioden pågår under två månader till två år. Kvinnorna blir medvetna om att de inte längre behöver möta de existerande rollförväntningarna från mannen. De börjar ifrågasätta sin situation och fundera på alternativ till att stanna kvar i förhållandet.

Anna berättar att hon började fundera på uppbrott när mannen vid ett tillfälle misshandlade henne och bekanta såg händelsen. Hon berättade om sin situation för sin väninna. Anna hade tidigare inte haft några tankar på att lämna mannen och upplevde att hon inte var mentalt förberedd på den plötsliga förändringen. ”Jag visste väl att det var ohållbart, jag var ju livrädd för X. Men det blev ju en stor förändring i och med att jag på ett sätt satte stopp genom att ’avslöja’ min situation. Jag rycktes bort från allting och visste ingenting om hur någonting skulle se ut längre. Jag ser det inte som mitt val att jag berättade men å andra sidan hade jag ju kunnat ljuga och bara låtit det fortsätta. Jag var nog inte mentalt inställd på det men jag kanske såg mitt halmstrå där och tog det. För samtidigt var jag ju rädd för mitt liv.” Dagen efter händelsen flyttade Anna hem till sin väninna och barnen flyttade till sin pappa. Mannen bodde kvar i Annas bostad som han vägrade lämna och under en period ringde han och hotade både Anna och hennes bekanta till livet. Anna berättar att mannens föräldrar ansåg att han borde få bo kvar tills han skaffat egen bostad. Hon upplevde stor förvirring och bar på många motstridiga känslor. ”Jag befann mig i nån sorts velighet. Någonstans visste jag att det var över nu samtidigt som jag kände att jag behövde en viss kontakt med honom. Anledningen till varför jag svarade när han ringde och varför jag själv ringde ibland var väldigt mycket för att jag ville kolla av hans sinnesstämning. För när jag

inte hört av honom på ett par dagar så blev jag rädd att han skulle söka upp mej. Jag slappnade av mycket när jag visste att han inte var hysterisk eller förbannad. Trots att mina bekanta sa att jag inte skulle prata med honom.” Anna kände att hon hade ett stort stöd både av sina släktingar och vänner men berättar att hon hade dåligt samvete över att hon drog in dem i sin kaotiska situation. När mannen så småningom flyttade från Annas bostad kunde Anna flytta hem igen. Hon upplevde en lättnad samtidigt som hon kände en stor otrygghet. Anna berättar att mannen många gånger lovade att inte kontakta henne mer men att han alltid hittade anledningar till att ringa. Anna började till slut fundera på att byta bostadsort för att komma ifrån mannen.

Britta berättar att hon redan från början av förhållandet ibland hade funderingar på att lämna mannen men att tankarna på uppbrott på allvar började växa fram under de sista åren. Mannen stannade allt oftare hemma från sitt arbete och blev allt mer våldsam. Han lade så småningom in sig på behandling men situationen blev inte bättre utan snarare förvärrades när han kom hem igen. Britta upplevde situationen som allt mer hopplös och ohållbar. *”När man har varit i det där i många år så orkar man inte till slut. Det blir för mycket till slut.”* Britta kände sig allt mer pressad och berättar att hon under större delen av förhållandet inte hade någon som hon kunde prata med. *”Jag hade inte berättat något för mina föräldrar utan allt skulle se så bra ut. Hans släktingar och grannar visste ju om precis allt vad som försiggick men det enda dom sa var att dom var tacksamma att jag var där eftersom det var så lugnt då. Då behövde ju inte dom bry sig.”* Britta berättar att hon blev glad när hennes väninna som bott utomlands under några år flyttade hem igen och de återupptog kontakten. De hjälptes åt med barnen och djuren, ordnade middagar och umgicks med väninnans bekanta. Britta kände förtroende för sin väninna och berättade öppet om hur hon hade det. *”Hon var den enda som jag hade stöd av och som försökte påverka mej att ta mej därifrån. Hon pressade mej aldrig utan var lugn och fanns alltid för mej när jag behövde henne.”* Britta berättar att mannen inte alls gillade att hon umgicks med sina vänner och att han gjorde allt för att få henne att stanna hemma. *”I vanliga fall var det inga problem att jag använde bilen både i jobbet och på fritiden men när han märkte att jag for hemifrån så försökte han hindra mej från att fara genom att förbjuda mej att ta hans bil.”* Britta berättar att hon så småningom lärde sig att se när våldet var ”på gång” och började fly från mannen när han blev våldsam. *”Jag fick planera innan det hände. Jag märkte på honom när det skulle komma att gå snett så kvällen innan brukade jag i smyg packa ihop de saker jag behövde. Sedan fick jag försöka behålla lugnet, jag skulle ju ta med mig barnen också.”* Britta berättar att hon till slut tröttnade på hela situationen. Hon upplevde att hon gjort allt hon kunnat för att hjälpa mannen men att det blev för jobbigt. *”Han gjorde ju som han ville själv. Och jag gjorde som jag ville. Jag kunde ju inte bestämma över honom men jag kunde ju välja att stanna kvar eller fara därifrån.”*

Carina berättar att hennes tankar på uppbrott började växa fram i samband med att mannens arbetsplats reagerade på hans höga frånvaro från sitt arbete. Mannen som med åren börjat sjukskriva sig allt oftare fick besked om att han skulle förlora sitt arbete om han inte lade in sig för behandling för sin sjukdom. *”Det var ju då det började uppdragas. Jag gick ju sedan en tid tillbaka i samtalsterapi eftersom jag mådde så dåligt men det var först när socialtjänsten blev inkopplad som jag började tänka.”* Mannen genomförde sin behandling och även Carina fick hjälp men efter en tid började mannen misshandla henne igen. Carina började känna att hon måste ta sig ur förhållandet för barnens skull. Vid två tillfällen flydde hon med barnen till kvinnojouren och beslutade sig sedan för att bryta med mannen. Eftersom mannen till en början var mycket hotfull höll de sig gömda den första tiden men upprättade så småningom kontakt angående umgänget. Carina berättar att mannen hela tiden försökte kontrollera och styra henne genom barnen under den ett år långa period de levde åtskilda. Carina träffade nya människor och började bygga upp sitt liv men när hon sedan drabbades av

en stor sorg återupptog hon kontakten med mannen som ofta ringde och ville träffa henne. *"Jag upplevde en stor tomhet och han blev som ett stöd i min sorg. Och i början kändes det jättebra. Vi kunde prata och jag kände mej till och med passionerad ett kort tag. Men det gick fort över."* De inledde ett förhållande igen och Carina och barnen flyttade tillbaka till sin gamla bostad. Carina berättar att hon nu kände sig lite starkare och att mannen inte misshandlade henne fysiskt under den första tiden men att hon emellertid snart kände att hon och mannen inte hade något gemensamt. *"På något sätt var det som att jag var tvungen att göra om alltihop för att kunna separera ifrån honom. Men jag kände ju snabbt att vi var så olika."* Carina berättar att de gifte sig men att hon var mycket tveksam till hela situationen. *"Och sen så började ju hela den här processen om då med lögnerna och misshandeln och till slut blev jag riktigt sjuk."* Carina berättar att hon efter en tid blev sjukskriven och fick en akutplats på ett hälsohem. Under sin månadslånga vistelse på hälsohemmet fick Carina distans till sin situation och började på allvar fundera på skilsmässa. Mannen kunde inte kontakta henne och hon kände att hon fick lugn och ro och blev starkare.

Disa berättar att hon funderade på att lämna mannen *"tusentals gånger"* under de år de var tillsammans. *"Men jag gjorde väl egentligen bara ett kraftigt försök. Det varade i tre dagar och sen gick det inte heller. Jag sa ofta åt honom att jag skulle göra slut om det hände en gång till. Men jag insåg till slut att jag inte kunde hålla fast vid det jag sade."* Disa berättar att tankarna på uppbrott började växa fram i samband med att hon var med om en svår bilolycka och tvingades vara i stillhet under en längre tid. Disa pratade aldrig med någon om sina upplevelser från misshandeln men fick nu mycket tid att tänka och började ändra inställning till sin situation. *"Det som fick mej att riktigt ändra inställning var att jag plötsligt började tänka. Jag såg framför mej att jag en dag skulle sitta i en gungstol och gunga, åttio år gammal och se tillbaka på mitt liv och undra om det var så här jag ville ha det. Och då kände jag panik."* Disa kände sig ännu inte riktigt redo att lämna mannen. Hon gav honom ett ultimatum att förändra sig och bodde kvar i den gemensamma bostaden eftersom hon inte ville flytta hem till sina föräldrar. Under det sista året de var tillsammans märkte Disa en stor skillnad på sig själv. Disa berättar att hon tidigare var väldigt mån om mannen och ville att han alltid skulle veta var hon var och därför skrev lappar åt honom men att hon nu slutade bry sig. Hon bytte umgänge och började umgås mer med sina tjejkompisar. *"Jag började mer kunna ta beslut själv och skita i vad han tyckte. Jag åkte bort med kompisar över en helg och de var alldeles chockade att jag följde med. Jag tog väl mindre hänsyn till vad han ansåg om det jag gjorde. För jag kände att nu vill jag göra det här. Förut så dansade jag bara efter hans pipa hela tiden."*

Eva berättar att hon funderade på att bryta upp från mannen flera gånger men trodde att hon gjorde barnen gott genom att stanna kvar i förhållandet. Eva ringde ibland både polisen och kvinnojouren anonymt för att få stöd men gjorde aldrig någon anmälan av misshandeln. Tankarna på uppbrott började växa fram när hon märkte att våldet förändrades allt mer började drabba barnen. Mannen började misshandla Eva inför dem. *"Det skulle ske framför barnen. Och det var väl det som fick bågaren att rinna över."* Eva reagerade över att mannen började hindra barnen från att träffa sina morföräldrar. *"Han bad till och med barnen ringa till mina föräldrar och säga att de inte fick komma. Att dom skulle välja. Och då kände jag att så gör man inte."* När dottern fyllde år bestämde mannen att de inte skulle köpa några presenter till henne. Eva berättar att hon köpte presenterna ändå och att mannen då misshandlade henne och sedan lämnade hemmet och var borta i en vecka. När mannen sedan slutade ta sitt ekonomiska ansvar bestämde sig Eva för separation och kontaktade en advokat. Eva berättar att hon ordnade upp den ekonomiska biten men att hon sedan gick med på mannens önskan om att de skulle göra ett nytt försök. Under de sista månaderna funderade Eva mycket på om hon skulle lämna mannen eller inte. *"Jag upplever det i stora drag som att jag satte allt annat före och lade mej själv åt sidan. För egentligen visste jag nog själv vad*

jag ville. Jag ville separera.” Mannen ville fortsätta förhållandet och lovade att bättra sig. Eva kände sig osäker men gick med på mannens förslag att försöka och under en period bodde mannen kvar i bostaden men Eva hade ingen närmare relation med honom. Eva berättar att mannen inte misshandlade henne under denna tid men att hon kände att våldet hela tiden låg nära. Mannen friade vid ett flertal tillfällen men Eva svarade nej. Hon började känna sig allt mer säker i sina funderingar om att bryta upp från mannen.

Frida berättar att hon hade flera perioder med funderingar om uppbrott. Mot slutet av förhållandet flydde Frida två gånger till kvinnojouren men hon kände sig mycket förvirrad och orkade vid dessa tillfällen inte prata med någon om sin situation. Frida berättar att tankarna på allvar började växa fram i samband med en specifik händelse. Hon förstod vid ett misshandelstillfälle att mannen kunde slå ihjäl henne. *”Jag var fruktansvärt rädd. Han hade slagit sönder min säng så jag låg på golvet och sov på en madrass och vaknade av att han sparkade mej i ryggen med skorna på. Sedan slet han av mej täcket och försökte strypa mej. Jag kommer ihåg att jag tänkte att han ska fan inte få ta mitt liv. I så fall skulle jag bestämma det själv, när jag ville dö. Men han skulle inte få göra det.”* Frida berättar att hon på något sätt till slut lyckades fly från mannen och kontaktade en släkting som hon fick bo hos under en tid. Även mannen flyttade sina släktingar men Frida ville inte återvända till sin bostad eftersom hon inte vågade vara ensam. Hon kände förtroende för en arbetskamrat som hjälpte henne att skaffa en ny bostad och att flytta men hon berättade aldrig för någon om sin situation eftersom hon skämdes. Frida tog ett lån och köpte nya möbler och fixade till i sin nya bostad. Frida berättar att hon så småningom började känna sig ensam och efter en tid tog upp kontakten med mannen igen. De började umgås och misshandeln upprepades vid ett par tillfällen. *”När jag inte hade honom då hade jag ingen. Då fick jag ta det där jävliga men då var jag inte ensam. För det här var inget som jag pratade med andra människor om.”*

Gunilla berättar att hon under större delen av förhållandet aldrig funderade på att lämna mannen men att hon mot slutet av förhållandet inte längre orkade med sin situation. Gunilla började gå till sitt arbete trots sina skador från misshandeln och hennes arbetskamrater reagerade och frågade Gunilla vad som hänt. Till en början förnekade Gunilla att mannen misshandlade henne och bortförklarade skadorna. *”Jag ljög och hittade på olika saker men till slut så trodde dom inte på det längre. En arbetskamrat kände en kvinna som arbetade på kvinnojouren och bad henne prata med mej.”* Gunilla berättar att tankarna på uppbrott började växa fram genom samtal med kvinnojouren. Hon erbjöds möjlighet att få skyddat boende och hjälp med flyttningen. *”Det var då som jag började tänka att jag måste göra nånting.”* Gunilla kände sig under en tid mycket villrådig och hade svårt att bestämma sig för om hon skulle lämna mannen eller inte. Hon hade ett stort stöd av sin familj och pratade ofta med en kvinna på kvinnojouren. Gunilla berättar att hon ibland funderade på att prata med mannen om sina planer på att bryta upp men att hennes syster avrådde henne och hon bestämde sig för att inget säga. *”De försökte lugna ned mig och sa att min situation inte kunde bli värre än om jag stannade kvar.”*

Vändpunkten

Efter en tids övervägande av alternativ får kvinnorna ”nog”. De fattar ett definitivt beslut om uppbrott och vidtar åtgärder för att förändra sina liv.

Anna berättar att mannen ofta ringde till henne. Han sa att han älskade henne och ville att de skulle göra ett nytt försök tillsammans. Efter en tid bestämde sig Anna för att byta bostadsort för att få lugn och ro. *”Jag kände en stor bitterhet över att vi inte kunde bo kvar. Det kanske var en överdriven reaktion men jag var alltid nervös och spänd när han ringde*

och det var ju heller inget som jag kunde dölja för barnen.” Anna flyttade med sina barn till en annan del av landet. Genom sin telefonkontakt med mannen började hon sakta komma till insikt om vem han var. ”De stunder jag pratade med honom var egentligen inte givande alls utan det var samma strunt och lögner han kom med hela tiden. Men när jag fick den här distansen fick jag ur mej det jag kände. Jag kunde reagera som jag ville för han kunde ju inte se mej eller ifrågasätta mej. Jag vaknade långsamt, väldigt långsamt, men dock, och jag började se saker som de verkligen var.” Anna beslutade sig för att inte svara mer i telefon när mannen ringde. ”Den sista gången han ringde så lyckades jag stålsätta mig att inte svara mer. Och sen så bytte jag telefonnummer.”

Britta berättar att hon en dag plötsligt bestämde sig för att lämna mannen och berättade för honom om sitt beslut. *”Det kändes så konstigt. Vi satt vid köksbordet och så sade jag åt honom att nu flyttar jag, för gott. Han bara flinade åt mej, för inte trodde han ju på det. Jag gick och ringde bostadsförmedlingen och fick en lägenhet och innan kvällen så hade jag flyttat. Jag förstår inte vad som hände den dagen, var det kom ifrån. Det hade inte hänt nåt speciellt utan allting var lugnt.”* Britta minns att hon var jätteglad på kvällen när hon med hjälp av sina väninnor flyttat sina saker ordnat till i sin nya bostad. *”Jag mådde bra. Jag var lycklig. Annars brukar det ju inte vara så när man flyttar. Hur dåligt det än är så känns det jobbigt men det gjorde det inte den gången.”* Britta berättar att hon hade en stor frihetskänsla.

Carina berättar att hon tog ett definitivt beslut om att lämna mannen när hon kom hem från sin behandling och mannen förgrep sig på henne under en semester som de tillbringade med bekanta. När Carinas väninna märkte att hon inte mådde bra berättade Carina om sin situation. Vid hemkomsten lade hon in om skilsmässa och berättade för mannen om sitt beslut. De kom överens om att han skulle flytta och att Carina skulle bo kvar med barnen. Mannen bodde kvar under några månader och situationen var relativt lugn. När Carina märkte att mannen aldrig sökte bostad kontaktade hon bostadsförmedlingen och socialtjänsten som hjälpte henne ordna kontrakt åt mannen. Carina flyttade mannens tillhörigheter till hans nya bostad och mannen hjälpte ytterst motvilligt till. När mannen förstod att Carina menade allvar med skilsmässan blev han hotfull.

Disa berättar att hon tog ett definitivt beslut om att lämna mannen när hon träffade sin nye man. Hon hade en tid innan bestämt sig för att flytta från mannen men bodde kvar fastän det var slut eftersom hon inte löst bostadsfrågan. *”Jag hade ju gett honom en chans att förändra sig men det blev ju inga större förändringar. Och så åkte jag iväg på behandling och så dök X upp, och det hade jag inte räknat med. Så det blev ju i stort sett att jag gick från ett förhållande till ett annat. Det var ju lite tufft faktiskt.”* Disa flyttade hem till en kompis under några månader och flyttade sedan sin nye mans bostad. Hon upplevde uppbrottet som mycket jobbigt och hade dåligt samvete över att hon lämnat mannen och träffat en annan. Disa hade kvar sina tillhörigheter i mannens lägenhet under en tid och när hon vid ett tillfälle kom för att hämta sina saker upptäckte hon att även mannen träffat en ny kvinna. *”Då föll det som en sten från mitt hjärta. Jag tänkte att jag har inget ansvar för honom och då slutade jag som bry mej om honom på nåt sätt. Sen dess har vi inte haft någon kontakt alls förutom då de gånger när jag far hem och hälsar på min släkt och jag ibland ser honom på stan.”*

Eva tog ett definitivt beslut om uppbrott när mannen vid ett tillfälle misshandlade henne svårt inför sitt barn. Eva berättar att hon bad dottern springa efter hjälp eftersom hon själv inte klarade av att resa sig upp på grund av sina skador. När dottern inte reagerade utan bara satt apatisk bredvid Eva så nöp hon henne i kinden för att få en reaktion. Mannen som lämnade hemmet efter misshandeln kom efter några timmar tillbaka för att försäkra sig om att Eva skulle följa med på deras planerade resa. Eva berättade då för honom att hon bestämt sig för att lämna honom. *”Aldrig mer, sa jag. Jag vill ingenting ha med dej att göra. Du har fått mej att skada mitt barn. Så länge det bara var jag gick det men inte när barnen kom i kläm.”* Eva bodde sedan kvar i bostaden med barnen och mannen flyttade.

Frida beslutade sig för att definitivt bryta kontakten med mannen när han vid ett tillfälle misshandlade henne och slog sönder hennes nyinköpta möbler. Frida förstod att mannen inte förändrat sig. *”Jag hade tagit ett lån och köpt nya möbler och gjort i ordning i lägenheten och jag tyckte den var jättefin. Det var på natten han misshandlade mej och jag flydde in på toaletten. Han försökte öppna dörren men fick inte upp den så han välte min nya bokhylla som jag tyckte var så fin. Och jag tänkte att nej, nu förstör han den här lägenheten också.”* Frida berättar att mannen stannade kvar i bostaden efter misshandeln och att hon satt inlåst på toaletten hela natten och inte vågade gå ut. Frida bestämde sig för att aldrig mer träffa mannen och flydde från bostaden på morgonen.

Gunilla beslutade sig efter någon månads samtal slutligen för att bryta upp från mannen och bestämde tillsammans med kvinnojouren datum för flyttning. Hon kände sig fortfarande osäker på om hon gjorde rätt men berättar att hon valde att inget säga till mannen om sina planer när han ringde hem kvällen innan. *”Jag var jättenervös i flera dagar för samtidigt så ville jag inte. Så när jag kom hem hade jag ångest för att jag hade bestämt det här datumet. Och jag mådde jättedåligt.”* Gunilla berättar att hon själv inte orkade göra något den dag hon skulle flytta. Det var kvinnojouren som skjutsade hennes barn till dagis, packade ihop Gunillas tillhörigheter och ordnade med flyttningen. Först efter övertalning följde Gunilla med därifrån. *”När jag väl skulle gå ur bostaden så kunde jag inte gå. Utan jag satt som handlingsförlamad där vid köksbordet och stirrade rakt fram. Lika fullt. Och då sa dom åt mej att nu tar du jackan och så kommer du. Och till slut så gjorde jag det och gick med dom.”*

Ett nytt liv

Under tiden närmast uppbrottet tar kvinnorna avstånd från sina före detta män. De frigör sig från resterna av det gamla och går vidare i sina liv. Förändringen är en svår och smärtsam process eftersom det tidigare livets förväntningar, sociala förpliktelser och relaterade normer finns kvar och måste införlivas i det nya livet.

Anna berättar att hon mådde mycket dåligt under tiden närmast uppbrottet. Mannen försökte komma i kontakt med henne och ringde runt till hennes släkt och vänner för att få tag i hennes nya telefonnummer och Anna var mycket rädd för att mannen skulle skada henne eller hennes familj. Hon var förvirrad och kände inte igen sig själv, hade häftigt humör och bar på skuld- och skamkänslor. Anna hade det även jobbigt ekonomiskt på grund av sina flyttningar och långa resor. När Anna så småningom förstod att mannen inte skulle få tag i henne började hon känna sig säkrare. Anna berättar att hon nu har kommit till ro när det gäller flyttningar, byte av dagis för barnens del och andra praktiska saker, men att hon fortfarande bär på många uppdämda och motstridiga känslor. Anna kan idag inte förstå att hon befunnit sig i den situation hon var och går på samtal för att bearbeta det som hänt. Hon umgås mycket med en kvinna som haft liknande upplevelser. *”Jag har inte haft tid att bara må dåligt. För det är ju också något som tillhör. Det är ju ett sorgearbete över min situation, har jag förstått. Jag mår ju skit nu egentligen men samtidigt så vet jag att det går över.”* Anna gjorde en anmälan av misshandeln men åtalet lades ned. Hon inte träffat mannen sedan uppbrottet.

Britta berättar att mannen inledningsvis var trevlig och ville att hon skulle flytta tillbaka till honom. Men när han började förstå att Britta inte var intresserad förändrades hans attityd. *”Först försökte han med att säga att jag inte skulle klara mej ekonomiskt utan honom. Det sa han åt mej under hela tiden vi var ihop och jag började ju till slut tro på allt det han sa. Jag minns att jag till och med under första året satt och räknade och kollade hur jag skulle klara mej själv.”* Britta berättar att hon sålde flertalet av sina djur på grund av att ekonomin försämrades och att väninnorna hjälpte och stöttade henne. Eftersom mannen inte tillät henne

hämta sina tillhörigheter tog hon ett lån för att köpa mat, husgeråd och möbler till sitt nya hem. *"Han tog ju allt. Till och med det som jag hade betalat. Jag hade ju egentligen rätt till hälften men jag fick inte ens med mej mina privata saker. Efter en tid ansökte jag om bodelning för jag hade ju inte ens fått med mej vad jag tog dit. Men han överklagade och det blev en massa elände."* Britta berättar att mannen så småningom blev mycket hotfull och att han ända sedan uppbrottet periodvis trakasserat Britta hennes familj. Ett år efter uppbrottet träffade Britta sin nye man som hon haft stort stöd av i att bygga upp sitt nya liv.

Carina berättar att hon tiden närmast uppbrottet levde under stor press eftersom mannen ofta trakasserade henne och hotade henne till livet. De hade gemensam vårdnad om barnen och i början träffade mannen barnen varannan helg. Carina var mycket rädd, både för att mannen skulle döda henne och för att barnen skulle ta skada. Hon upplevde sin situation som oerhört pressande eftersom mannen ibland inte kunde träffa barnen enligt planeringen eller krävde att Carina skulle ordna med mat eller pengar när de for till honom. Carinas familj fick vetskap om situationen genom att mannen ringde när de vid ett tillfälle var på besök. Carina berättar att familjen stöttade henne helhjärtat när de förstod hur hon och barnen hade det och att de pratade med mannen som så småningom slutade hota. Carina kände stor lättnad och började våga gå ut igen. Hon anmälde aldrig mannen för misshandeln eller hoten men berättar att hon ibland funderade på det för att få ett slut på sin jobbiga situation. Carina berättar att hon haft många svåra minnen att bearbeta och att även hennes barn mått dåligt på grund av misshandeln. *"Senare fick jag ju reda på att det kanske inte varit så bra alla gånger de hade umgänge med honom. Men jag visste ju inte då hur det verkligen låg till."* Carina gick under lång tid hos en psykoterapeut. Carina känner sig idag tämligen stark och upplever kontakten med barnens far som relativt bra. *"Faktum är att vi de sista åren kunnat prata ganska bra med varandra. Numera är han ärlig och lägger ingen skuld på mej."*

Disa berättar att tiden närmast uppbrottet var mycket jobbig. Hon kände sig nedbruten och hade svårt att ställa om sig att ta avsked från sin förste mans släkt och vänner som hon haft en nära kontakt med under så många år och istället lära känna sin nye mans umgänge. Disa berättar att hon aldrig hade några funderingar på att gå tillbaka till mannen som misshandlat henne men att hon kände skuld över att hon lämnat honom för en annan. Disas upplevde samtidigt att hon svek sin nye man eftersom hon fortfarande ibland hade kontakt med sin förste man. Hon kände att hon inte hade tillräckligt med tid för att bearbeta sina upplevelser från misshandeln och ordna upp sin situation. Hennes nye man stöttade henne i uppbrottet men hon pratade inte med någon om sina upplevelser i misshandelsförhållandet. Disa hade känslan att hon måste *"vara human"* mot sin tidigare man och ringde ibland för att höra hur han mådde. Hon var samtidigt rädd för mannen och vid de tillfällena hon for till hans lägenhet för att hämta sina tillhörigheter hade hon alltid någon väninna med sig. När Disa under ett besök förstod att mannen hade en ny kvinna slutade hon bry sig om honom. Hon avslutade kontakten och har sedan dess endast träffat mannen vid något enstaka tillfälle. Disa berättar att hon inte längre känner någon rädsla för mannen.

Eva beskriver tiden närmast uppbrottet som mycket kaotisk och traumatisk. Mannen flyttade och anmälde några dagar senare Eva för barnmisshandel. När Eva medgav att hon vid ett tillfälle gett sitt barn en örfil i samband med att mannen misshandlat henne omplacerade socialtjänsten barnen och Eva fick inte träffa dem. Hon kände sig mycket kränkt och maktlös och började kämpa för att få träffa sina barn. Eva berättar att en kompis och en släkting föreslog att hon skulle gå tillbaka till mannen för att få tillbaka vårdnaden om sina barn, som *"ett spel för gallerian"*, men att hon aldrig övervägde det alternativet. Eva hade stort stöd av kvinnojouren och sina vänner. För att få träffa sina barn började hon gå till en psykolog och så småningom ändrade socialtjänsten sin ståndpunkt. De erkände att de begått ett fel och tillät Eva att ha umgänge. Eva har nu ansökt om enskild vårdnad och idag är hennes stora förhoppning att hon ska få vårdnaden om barnen. Eva går fortfarande hos psykolog för att

bearbeta sina upplevelser från misshandelsförhållandet. Hon känner att hon fått stor hjälp att få tillbaka sitt självförtroende.

Frida berättar att hon var livrädd för mannen under tiden närmast uppbrottet. Hon mådde mycket psykiskt dåligt och sjukskrev sig från sitt arbete. Frida var rädd för att mannen skulle söka upp henne och hyrde ut sin lägenhet i andra hand eftersom hon inte vågade bo kvar. Frida berättar att hon bodde hos en släkting under en tid tills hon skaffat en ny bostad och att hon aldrig hade några tankar på att träffa mannen igen. Hon fick stort stöd av vänner i en organisation som hon anslöt sig till. Så småningom träffade Frida den man som idag är far åt hennes tre barn. Hon berättade att mannen misshandlat henne men pratade i övrigt inte med honom om det tidigare förhållandet. Frida känner sig idag styrkt av sina erfarenheter. Hon har sedan uppbrottet aldrig träffat mannen som misshandlade henne.

Gunilla berättar att tiden närmast uppbrottet var mycket jobbig och påfrestande. Gunilla bodde på kvinnojouren tillsammans med sitt barn och mannen ringde och hotade Gunillas föräldrar för att få reda på var de var. Mannen skickade mängder med brev där han försäkrade Gunilla att han älskade henne och ville förlova sig och att allt skulle ordna sig. Gunilla hade inga tankar på att återvända till mannen och var mycket rädd för att han skulle få reda på var hon befann sig. Hon var ledsen och uppriven och kände sig övergiven men fick stort stöd både av sina släktingar och av kvinnojouren. Efter en tid lät Gunilla sitt barn flytta till släktingar i väntan på lägenhet. *”När jag var där bodde jag och mitt barn i en etta på bara femton kvadratmeter och det är ju inte stort med ett barn. Vi kunde ju inte gå ut heller så jag höll på att bli tokig.”* Så småningom slutade mannen trakassera Gunilla och hennes släkt och Gunilla fick en lägenhet dit hon och barnet flyttade. Gunilla har sedan dess aldrig haft någon kontakt med mannen.

Diskussion

Syftet med denna uppsats är att få förståelse för vilka sociala faktorer som leder till att misshandlade kvinnor bryter upp från ett misshandelsförhållande samt hur själva uppbrottsprocessen ser ut. Följande tre frågeställningar avser jag att besvara: Vilka mekanismer är det som antingen leder kvinnan mot ett definitivt uppbrott eller som håller henne tillbaka, kvar i förhållandet? Hur ändrar kvinnorna sina tolkningar av sin situation och sina reaktioner på våldet och mannen så de tar sig ur förhållandet? Hur påverkar stöd och hjälp från andra uppbrottet?

Den västerländska förälskelsemyten

Förälskelsen finns alltid redan förebildad av kulturen och människor definierar själva vad kärlek är. Tidigare betraktades kärlek inte som den självklara förutsättningen för äktenskap

utan det är först under det senaste århundradet som den romantiska synen på äktenskapet slagit igenom i den västerländska världen. Idag uppmuntras förälskelsen i syfte att ingå äktenskap och kärleken antas börja där förälskelsen slutar. Enligt Fromms definition innefattar den sanna kärleken omsorg, respekt, ansvar och insikt och är en aktiv strävan efter den älskade personens välgång och lycka framsprungen ur ens egen förmåga att älska. Men istället för att förening sker på basis av bevarad integritet och individualitet i mogna kärleksrelationer utgörs de flesta relationer idag av symbiotiska föreningar, enligt Fromm. Människor flyr ensamhet, isolering och särskildhet genom att integrera sig med en annan människa och kärlek innebär i första hand att bli älskad, inte att älska. I det moderna samhället bär människor på uppfattningen att ”ingenting är lättare än att älska” och när relationer inte fungerar är det objektet och inte förmågan som ses som det egentliga problemet. Dessutom förväxlar människor det inledande stadiet att bli kär med det permanenta stadiet att vara kär, att framhärda i kärlek. Även Alberoni är kritisk till att förälskelsen ska utgöra grunden för parets och familjens stabilitet. Han ser samhällets budskap om det ideala normaltillståndet som ett falskt utlovande av lycka eftersom det innebär ett förnekande av livets verkliga förhållanden. Genom att vardagslivets antingen-eller görs gällande och genom att exceptionella händelser tas som måttstock för det vardagliga får människor uppfattningen om att livet alltid borde vara extraordinärt. De förälskade drivs att definiera sig själva på ett motsägelsefullt sätt och gör allt för att bevara den fullkomliga bilden genom att dölja problem som faktiskt existerar.

Liksom de flesta andra relationer börjar även misshandelsförhållandena med en förälskelse. Ingen av männen visar några våldsamma tendenser under den första tiden utan kvinnorna uppfattar dem som trevliga, charmiga, spännande och roliga. De känner sig uppskattade och upplever samhörighet och börjar planera för den gemensamma framtiden. Alberoni kännetecknar förälskelse som lycka, jämlikhet, sanning etc. men tillståndet varar inte för evigt utan båda parter stöter förr eller senare på ett dilemma, punkten utan återvändo. Till skillnad från förhållanden där förälskelsen övergår i kärlek utvecklas inte misshandelsrelationerna till konkreta förvandlingsprojekt där de förälskade accepterar varandras gränser som sina egna. Istället för att övergången sker utifrån båda parter begäran sker övergången när det gäller misshandelsförhållandena utifrån mannens krav på hur relationen ska gestalta sig. Kvinnorna beskriver hur situationen så småningom förändras när våldet kommer smygande: Annas situation förändras markant när mannen flyttar in hos henne och slutar sitt arbete. Han ifrågasätter Anna, hennes värderingar och vad hon gör och Anna börjar känna sig allt mer kontrollerad. Brittias man börjar behandla henne nedlåtande, dumförklarar henne och betar sig överlägset och hotfullt mot henne en tid efter att hon flyttat till mannens bostad. Hon börjar med tiden uppleva ett allt större obehag. Carinas man säger att hon aldrig får lämna honom. När de flyttat ihop blir mannen snart hotfull och skrämmande och ifrågasätter Carina som person. Disas man skrämmer henne och visar våldsamma tendenser ett par månader efter att de träffats. Han börjar efter hand behandla henne allt mer respektlöst och nonchalant. Evas man blir hotfull och misstänksam så fort de flyttat ihop. Han nedvärderar och förödmjucar henne och Eva känner sig allt mer kontrollerad. Fridas man börjar nedvärdera, förödmjuka och hota henne ganska snart efter att han flyttat till hennes bostad. Hon upplever redan tidigt i förhållandet situationen som jättejobbig och komplicerad. Gunillas man börjar förnedra henne samma månad som hon flyttar till honom. Våldet tar sig snabbt allt grövre uttryck och Gunilla känner sig mycket kontrollerad.

Enligt Alberoni innebär den ”verkliga avförälskelsen” frigörelse från den älskade medan denna fortfarande är förälskad. I misshandelsförhållandena mister mannen tilltron och slutar älska i ett relativt tidigt skede men han ger sken av att förhållandena en dag kommer att

förändras. Det gemensamma projektet blir därmed ett projekt som går ut på att bevara den extraordinära dimensionen. Enligt Alberoni är det svårt att skilja mellan ”ensidig förälskelse” och den situation som gäller när den ena parten älskar mer än den andra men den andra är övertygad om att vara förälskad, eftersom valet att avstå innebär det tvivel som i förälskelsen utgör dilemmat. När det gäller misshandelsrelationerna så tvivlar kvinnorna inte på sin kärlek, och därmed inte heller på sig själva, men de tvivlar på mannens kärlek. Misshandelsförhållandet innebär en total asymmetri där mannen, som inte längre älskar tvingar kvinnan, som fortfarande är förälskad att acceptera honom som han är. I enlighet med den rådande förälskelseideologin hoppas kvinnorna på ”ett liv i evig lycka tillsammans med det idealiska kärleksobjektet”. Kvinnorna vill att relationen ska börja fungera och kämpar med all sin omsorg och förändrar sig själva för att vinna mannens kärlek.

Enligt Durkheim är det mannen som tjänar mest på den äktenskapliga institutionen trots att äktenskapet ofta framställts som ett offer från mannens sida. Genom äktenskapet får mannen den kontroll han behöver medan kvinnan förlorar den frihet hon behöver. Äktenskapet ger därmed inte kvinnan några direkta fördelar. Oavsett om äktenskapet helt och hållet är till kvinnans fördel eller om det är till nackdel för henne drar hon i alla fall mindre nytta av institutionen än mannen eftersom äktenskapet innebär en viss kontroll. Så snart relationerna etablerats och kvinnorna flyttat ihop med mannen går parterna in i de äktenskapliga rollerna. Mannen börjar kontrollera kvinnorna vars frihet beskärs allt mer och även omgivningen uppmuntrar mannens ”tagande” och kvinnornas ”givande”. Exempelvis varnar Carinas mans vänner henne inledningsvis för mannen men när de ser att mannen förändras till det bättre genom relationen börjar de istället uppmuntra förhållandet. Även Brittans mans vänner och anhöriga ser positivt på att hon hjälper och tar hand om mannen. Annas mans föräldrar anser att mannen ska bo kvar i Annas bostad i väntan på ny bostad vid separationen. Socialtjänsten agerar utifrån mannens beskrivning av parets hemförhållanden och fråntar Eva vårdnaden om de gemensamma barnen. Kvinnornas vänner och anhöriga drar sig undan umgänge med kvinnorna och undviker att fråga om deras situation. Parförhållandet ses som något privat som bör prioriteras vilket innebär att mannens intressen gynnas på bekostnad av kvinnornas autonomi. Genom tystnaden döljs de problem som faktiskt existerar och myten upprätthålls och återskapas.

Assymetriskt rollövertagande

I socialiseringsprocessen internaliserar individer vad det innebär att vara människa och genom rollövertaganden lär sig människor även vad det innebär att tillhöra ”sitt” kön. I vårt samhälle antas kvinnor vara empatiska och omsorgs- och relationsorienterade och de förväntas förstå andra. Att göra rollövertaganden uppfattas som en kvinnlig egenskap medan män inte förväntas göra rollövertaganden i samma utsträckning. Enligt Holmberg är ett generellt drag i parförhållandet att kvinnor är underordnade män och att män är överordnade kvinnor. Ett uttryck för att en person är överordnad är att denne inte gör rollövertaganden i samma utsträckning som den underordnade. ”Den överordnade kan genom att *inte* sätta sig in i den andras situation, eller genom att *inte* ta den andras perspektiv på situationen, styra den till sin egen fördel. Det är detta som definieras som assymetriskt rollövertagande.” När det gäller parförhållanden där kvinnor utsätts för misshandel av sina män blir det assymetriska rollövertagandet särskilt tydligt. Mannen får här stor betydelse för hur kvinnorna definierar situationen. Över-/underordningen tar sig olika former i olika

parförhållanden men gemensamt är att kvinnorna förlorar kontrollen över sina liv och med tiden börjar uppleva en allt större förtvivlan, rädsla och uppgivenhet.

Anna slutar sitt arbete som hon trivs bra med när mannen vill att hon ska vara hemma. Hon slutar umgås med sin släkt och sina vänner och gör sig av med minnen eftersom mannen inte vill bli påmind om hennes tidigare liv. Anna undviker att uttrycka sina åsikter när mannen inte accepterar dem och gifter sig med mannen trots att hon egentligen inte vill. Hon tappar lusten för allt och tankarna börjar allt oftare kretsa kring självmord. Britta städar och utför andra hushållssysslor utifrån mannens önskemål om hur hemarbetet ska skötas. Hon betalar räkningar för sina extrainkomster eftersom mannen anser att hon ska bidra mer till det gemensamma hushållet. Trots att Britta periodvis mår mycket dåligt på grund av sin sjukdom avstår hon från behandling eftersom hon istället vill hjälpa mannen. Brittans sjukdom förvärras, hon får sömnsvårigheter och blir allt mer orkeslös. Carina börjar umgås med mannen och hans bekanta och slutar träffa sina vänner när de ifrågasätter mannen. Hon träffar sällan sina anhöriga. Carina undviker att prata med mannen om vissa saker ”för husfridens skull” och försöker istället hjälpa honom när han tar upp sina problem. Hon börjar tro på mannens utsagor om att hon är psykiskt sjuk och från att ha varit en mycket social människa vågar Carina till slut inte gå ut utan får panikångest och fysiska besvär. Disa vill även göra andra saker tillsammans med mannen än att umgås med kompisar men följer ofta med sällskapet för att slippa sitta ensam hemma och trots att mannen behandlar henne illa när de är ute. När Disa vill att de ska reda ut saker gemensamt drar sig mannen undan och nonchalerar henne. Hon funderar ofta över varför mannen behandlar henne respektlöst men får inga svar. Disa undviker umgänge med sin familj, hon mår allt sämre och får svåra åtstörningar. Eva slutar umgås med sin familj när mannen tycker att de lägger sig i för mycket och umgås istället med hans familj. Då mannen vill att Eva ska vara hemma och sköta hushållet slutar hon även träffa sina väninnor. Eva tar en stor del av det ekonomiska ansvaret. Hon anpassar sitt arbetsschema efter mannens och ordnar med barntillsyn när hon jobbar eftersom mannen inte vill ta hand om barnen. Eva börjar må allt sämre gör ett självmordsförsök. Frida undviker att prata med män eftersom mannen är mycket svartsjuk. Hon slutar umgås med sin släkt och sina vänner när mannen inte vill träffa andra människor utan hellre vill att de ska vara ensamma. Frida börjar tro på mannens uppfattning om den äkta kärleken och känner att hon inte kommer att överleva utan mannen. Hon blir allt mer nervös och inbunden och får panikångest. Gunilla sjukskriver sig ofta från sitt arbete för att dölja sina skador. Hon slutar umgås med sina väninnor, undviker att träffa sin familj och umgås istället med mannens familj trots att de inte accepterar henne. Gunilla anmäler inte mannens misshandel när vården undrar över hennes skador utan tror på mannens löften om att uppsöka hjälp för sina problem. Hon blir allt mer utsliten och orkeslös.

Makt

Enligt Jonasdottir upprätthålls relationen mellan könen idag på ”frivillig” basis genom den äktenskapliga institutionen. Kvinnor har rätt att ge män kärlek, omsorg och lust medan män har rätt att ta emot och endast i begränsad omfattning behöver ge tillbaka. Trots att normerna och synen på mannens auktoritet förändrats har detta inte hotat mannens maktposition i äktenskapet, enligt Holmberg. Eftersom det främst är kvinnan som identifierar sig med mannen ges mannen tolkningsföreträde när olika rättigheter och skyldigheter ska definieras. Mannen får därmed möjlighet att definiera parets gemensamma situation. I enlighet med mannens uppfattning om hur relationen ska gestalta sig försvarar kvinnorna honom, de tar avstånd från umgänge med andra människor och döljer våldet. Kvinnorna erfar stor

diskrepans mellan sin föreställning om hur det ska vara och hur det är i verkligheten. De upplever sig vara ”fångad i en fälla” och känner under större delen av förhållandet tvivel, besvikelse och vantrivsel med sin situation.

Efter hand börjar tankarna på uppbrott mogna fram och ta formen av allt mer medvetna planer om förändring. ”Sökande efter alternativ” är en förberedelsefas där kvinnorna jämför den nuvarande situationen med andra möjliga alternativ. Enligt Fuchs Ebaugh är stöd från andra människor betydelsefullt genom hela uppbrottsprocessen men är särskilt viktigt i detta skede. Med hjälp av närståendes bekräftelse börjar kvinnorna ta större hänsyn till sin egen definition av situationen och bryr sig mindre om mannens uppfattning. Anna flyttar från sin lägenhet när en väninna upptäcker våldet och reagerar. Hon får stort stöd av sin släkt och sina vänner som uppmuntrar hennes avståndstagande. Anna behåller kontakten med mannen men avböjer hans förslag om att göra ett nytt försök och byter bostadsort för att få distans. Britta återupptar kontakten med sin väninna som försöker påverka henne att lämna mannen. Hon tillbringar allt oftare sin tid utanför hemmet och gör nya bekantskaper, upptäcker nya intressen och börjar fundera på att flytta. Carina får kraft att ta itu med sin situation när socialtjänsten reagerar på familjeförhållandena. Hon har två perioder med funderingar om uppbrott där hon skapar nya kontakter och får stöd. När Carina får distans från mannen kan hon slappna av och börjar överväga skilsmässa. Disa förändrar inställning till förhållandet när hon råkar ut för en olycka. Hon kan inte längre leva sitt aktiva liv utan tvingas till stillhet och börjar fundera över sin situation. Disa byter umgänge och utvecklar nya intressen. Hon bryr sig mindre om mannens välbefinnande och ger honom ultimatum att förändra sig. Eva reagerar över hur mannen behandlar barnen och ifrågasätter hans ekonomiska ansvarstagande. Hon ringer polis och kvinnojour för att få stöd och kontaktar advokat för att ordna upp den ekonomiska situationen. Eva tar avstånd från en närmare relation med mannen och avböjer hans förslag om giftermål. Frida har flera perioder med funderingar om uppbrott och flyr till kvinnojouren vid ett par tillfällen. Frida kontaktar en släkting som hon får bo hos under en tid och ber en arbetskamrat om hjälp att ordna ny bostad. Gunilla slutar dölja sina skador och hennes arbetskamrater reagerar på våldet. Hon får stort stöd av kvinnojouren, sin familj och vänner som uppmuntrar henne och erbjuder praktisk hjälp att lämna mannen. Gunilla berättar inte om sina funderingar med mannen.

När kvinnorna blir medvetna om att mannen inte har en konkret förvandlingsprocess som mål når de ”vändpunkten”. Kvinnorna förstår att mannen inte har som syfte att förändra sig och hoppet ersätts av vissheten om att mannen inte älskar. Under ”begynnelsestadiet” åsidosätter kvinnorna sina egna önsknings och anpassar sig efter mannens definition av vad kärlek är. Enligt Alberoni är avslöjandet av något som inte existerar den vanligaste formen av ”avförälskelse”. Bedrägeriet avslöjas, illusionen skingras och begynnelsetadiets ”extraordinära krafter” upphör att verka. Kvinnorna börjar lita på sin egen definition av situationen och slutar hoppas att förhållandena ska förändras. De fattar ett definitivt beslut om uppbrott och vidtar åtgärder för att förändra sina liv.

Autonomi

I misshandelsrelationerna är kvinnorna utsatta för stor maktpress genom mannens härskartekniker. Mannen kontrollerar kvinnorna, begränsar deras frihet och inskränker deras valmöjligheter i den ”makt över”- relation som råder. Kvinnorna anpassar sig efter mannens krav och reagerar med trötthet, depressivitet, bristande engagemang och en förändrad syn på sig själv. Enligt Fuchs Ebaugh inbegriper ”att bygga ett nytt liv” ofta ett flertal svåra och

smärtsamma processer för ”rollutträdaren” som måste hanteras. Det är viktigt för individen att kunna hävda sin nyvunna självuppfattning. Men uppbrottet väcker även många starka känslor hos omgivningen vars förväntningar och reaktioner fortfarande är knutna till den gamla rollen. Tiden närmast uppbrottet blir mycket påfrestande för kvinnorna eftersom mannen hotar och trakasserar för att få dem ”tillbaka”. Mannen accepterar inte deras beslut om uppbrott utan förväntar sig att kvinnorna ska bete sig som tidigare. Stödet från närstående som kvinnorna återupptagit kontakten med och ”nya” människor som kvinnorna kommer i kontakt med är av stor betydelse för kvinnornas fortsatta frigörelse. Eftersom uppbrottet även innebär uppbrott från andra livsområden, exempelvis bostad, arbete och socialt nätverk, medför förändringen djupa och fundamentala konsekvenser för kvinnorna.

Anna tvingas lämna sin bostad eftersom mannen vägrar flytta. För att komma i säkerhet från mannen byter hon så småningom bostadsort och skyddar sin adress. Även Frida flyttar från sin bostad på grund av mannens våld och hotelser. Carina tvingas ta hjälp av socialtjänsten för att ordna mannen en bostad och flytta hans tillhörigheter eftersom mannen vägrar flytta och är hotfull. Gunilla får vänta en längre tid på bostad och bor på kvinnojouren för att få skydd från mannen. Anna, Carina, Frida och Gunilla är sjukskrivna från sina arbeten på grund av sin jobbiga situation. De två kvinnor som har barn tillsammans med mannen, Carina och Eva, lever i en pressande situation eftersom mannen försvårar umgänget kring barnen och hotar kvinnorna. Anna, Carina och Eva går på samtalskontakter i samband med uppbrottet för att bearbeta sina upplevelser. Frida ansluter sig till en organisation för att stöd. Disa och Gunilla har under senare tid deltagit i olika självhjälpgrupper. Anna anmäler misshandeln men åklagaren beslutar att lägga ned åtalet på grund av bristande bevisning. Kvinnorna har idag etablerat nya relationer och har kommit olika långt i processen att ”skaka av sig” det tidigare livet. Vid intervjutillfället hade fyra av kvinnorna ingen kontakt med sin före detta man. Två av kvinnorna har kontakt gällande umgänget med barnen. Carinas relation fungerar relativt bra och mannen träffar barnen när han orkar. Evas man motarbetar en fungerande kontakt och Eva har ansökt om enskild vårdnad och väntar på rättegång. En av kvinnorna är fortfarande utsatt för hot och trakasserier av mannen. Britta upplever periodvis stor otrygghet och funderar på att flytta med sin familj till en annan del av landet.

Enligt Galtung kan ”makt över andra” endast utövas i en atmosfär av underdånighet, beroende och fruktan. Ett sätt för individen att nå autonomi är att vägra vara maktmottagare och istället ”ha makt över sig själv”. För att stå emot den makt som kommer utifrån gäller det att individen utvecklar självrespekt, självförsörjning och oräddhet. Enligt Fuchs Ebaugh innefattar ”antingen/eller-situationer” vändpunkter där individer känner att de måste bryta upp för att rädda livet, sin hälsa eller något annat mycket värdefullt. Mannen vill behålla sin kontroll över kvinnan och hennes livssituation och förändrar sig inte. Han blir hotfull och våldsam när kvinnorna hävdar sin definition av situationen. Kvinnorna har försökt på alla sätt men inget leder till förändring och enda möjligheten blir till sist att avsluta kontakten med mannen. Det handlar om individens rätt att definiera sin egen verklighet och uppnå trygghet utan att behöva frukta övergrepp.

Avslutande diskussion och kommentarer

Föreliggande studie visar hur sju kvinnors uppbrottsprocess från misshandelsförhållanden gestaltas och genomförs. Kvinnorna agerar och gör motstånd mot sin destruktiva situation och kämpar på olika sätt för förändring.

Varför går hon?

- ❖ Vändpunkten – hon förstår att ”det var inte kärlek” och slutar hoppas på att mannen ska förändra sig.
- ❖ Medvetenhet – hon börjar definiera sin egen situation och slutar handla utifrån mannens uppfattning om vad hennes verklighet ska innebära.
- ❖ Överleva – hon känner att hon måste bryta upp för att rädda livet och / eller sin mentala hälsa eller förlora sig själv (och för barnens bästa om hon har barn).
- ❖ Bryter tystnaden – hon söker hjälp och stöd av andra och berättar om sin situation, slutar isolera sig, dölja mannens övergrepp och skydda parförhållandet utåt.

- ✓ Uppbrottet tar olika lång tid. Kvinnorna sänder ut mer eller mindre omedvetna och otydliga signaler till omgivningen. Närståendes reaktioner fungerar som antingen negativ eller positiv förstärkning i den pågående processen.
- ✓ Utifrån mannens agerande uppvärderar kvinnorna de positiva aspekterna av den nuvarande situationen istället för att lita till de egna känslorna av tvivel. Icke-bekräftelse och negativ respons avstannar uppbrotsprocessen eller förlänger förloppet avsevärt.
- ✓ Bekräftelse, empati och stöd från kvinnornas sociala nätverk ger kvinnorna emotionell avlastning och kraft. Positiv respons hjälper kvinnorna att se klarare på situationen och är avgörande för den fortsatta uppbrotsprocessen.

Frigörelse från en förtryckande relation är alltså möjlig! Men det är inte lätt att bli självständig och förlåta sig själv i ett samhälle där förälskelse och strävan efter förälskelse ses som kärlek. I vårt samhälle uppmuntras symbiotiska föreningar och kvinnors assymmetriska rollövertagande och myten skapas och återskapas. Hur kan ett sådant samhälle betraktas som jämställt? Frågan är om mannen är beredd att ge upp den kontroll över kvinnan han skaffar sig genom parrelationen och istället ge henne den frihet hon behöver? Så att kvinnor och män tillsammans kan utveckla kärleksfulla relationer. Och så att kvinnor (och barn) kan känna sig trygga och inte behöver frukta övergrepp i sina hem av den som säger sig älska.

Referensförteckning

Abbott, Pamela / Wallace, Claire (1997) *"Introduktion till sociologi"* Studentlitteratur: Lund, 1998

Alberoni, Francesco (1979) *"Förälskelse och kärlek"* Bokförlaget Korpen: Göteborg, 1984

Charon, Joel M. (1995) *"Symbolic interactionism"* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1995

Dahlberg, Anita / Nordborg, Gudrun (1989) *"Kvinnors rätt"* Tiden/Folksam, 1990

Durkheim, Emile (1897) *"Själv mordet"* Argos Förlag AB, 1983

Fuchs Ebaugh, Helen Rose (1988) *"Becoming an ex - The process of role exit"*

Eliasson, Mona (1997) *"Mäns våld mot kvinnor"* Natur och Kultur: Stockholm, 1997

Fromm, Erich (1956) *"Konsten att älska"* Svensk upplaga Bokförlaget Natur och Kultur, 1982

Galtung, Johan (1972) *"EG - den nya supermakten"* Bokförlaget Prisma: Falköping, 1973

Haavind, Hanne (1994) *"Kvinnomisshandel en tvivelaktig äktenskaplig handling"* Kvinnovetenskaplig tidskrift 1994:3, s.63-71, ISSN 0348-8365

Hedin, Ulla-Carin / Månsson, Sven-Axel (1998) *"Vägen ut"* Carlsson Bokförlag: Stockholm, 1998.

Holmberg, Carin (1993) *"Det kallas kärlek. En socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par."* Anamma förlag: Göteborg, 1993.

Hydén, Margareta (1995:1) *"Kvinnomisshandel inom äktenskapet - mellan det omöjliga och det möjliga"*

Hydén, Margareta (1995:2) *"Mot en förståelse av kvinnomisshandel som en social process"* Kvinnovetenskaplig tidskrift 1995; 4 s.67-74, ISSN 0348-8365

Kvinnofrid - en sammanfattning av regeringens proposition 1997/1998:55

Lundgren, Eva (1993:1) *"Det får da vaere grenser for kjønn"*

Lundgren, Eva (1993:2) *"Woman battering as a marital act"* Kvinnovetenskaplig tidskrift 1993:3/4 s.105-114, ISSN 0348-8365

Rosengren, Margareta (1998) *"Ett värdigt liv"* Utbildningsförlaget Brevskolan: Stockholm, 1998

SOU 1995:60 *"Huvudbetänkande av Kvinnovaldscommissionen"*

Svensson, Per-Gunnar / Starrin, Bengt (red.) (1996) *"Kvalitativa studier i teori och praktik"* Studentlitteratur:Lund, 1996

Ås, Berit (1982) *"Kvinnor tillsammans: handbok i frigörelse"* Gidlund:Stockholm, 1982

Intervjuunderlag (vägledande teman)

(bilaga 1)

Information om studiens syfte: Försöka få en samlad bild av olika kvinnors erfarenheter och upplevelser i samband med uppbrottet från ett misshandelsförhållande. Garantier om anonymitet.

1. Vardagslivet: Hur lever du idag? Kan du berätta hur en vanlig vecka ser ut? (arbete, studier, barn, familj, fritid, ekonomi mm)
2. Dagsläge i relation till misshandelsförhållandet: Hur länge är det sedan du lämnade misshandelsförhållandet? Eller befinner du dig fortfarande i en uppbrottsfas? (olika följdfrågor beroende på svar)
3. Vilka förändringar har du genomfört sedan uppbrottet? Eller sedan du beslöt att bryta upp? Har du ändrat ditt liv på något sätt? Vilka band med mannen finns kvar?
4. Misshandelsförhållandet:
 - Hur och när träffade du mannen?
 - Hur länge var ni tillsammans?
 - Hur såg våldet ut? (rädsla, hot?)
 - Hur var din privata situation under denna tid? (familj, arbete)
 - Hur upplevde du det från början / senare? (eventuella faser?)
 - Hade / fick du några problem med hälsan? (fysiska / psykiska?)
 - Vad gjorde du för att klara av det och stå ut? (coping)
 - Försökte du bryta förhållandet tidigare? Hinder du stötte på?
 - Hade du något stöd från släkt och vänner? Från professionella personer? (hur såg stödet ut?)
5. Uppbrottet från misshandelsförhållandet? Vill du berätta ganska detaljerat?
 - a) När började du fundera på uppbrott? Hur var situationen då? Växte sig dessa planer starkare? Vad påverkade dem? Hur länge funderade du? Flera perioder med funderingar?
 - b) Vad gjorde du konkret för att bryta upp? Fanns det några utlösande händelser? Kan du beskriva mer i detalj? Fick du stöd av någon (vänner, släkt, professionella)? Vad gjorde dom? Kan du beskriva relationen till dom?
 - c) Hur var tiden närmast uppbrottet? Hur kände du? Vad gick bra respektive dåligt? Funderade du på att gå tillbaka till mannen? Vem / vad fick du hjälp och kraft av?

(bilaga 1)

- d) När blev situationen bättre? Vad åstadkom detta? Vilka förändringar eller viktiga händelser inträffade under denna tid? Kan du nu efteråt se speciella händelser som markerade gränser? Fick du hjälp av någon? Vad innebar denna hjälp?
- e) Funderade du någon gång på att polisanmäla mannen? Vad gjorde att du anmälde / inte anmälde honom?

6. Hjälp och stöd från välfärdsapparaten / ideella organisationer? Hade du under uppbrottet kontakt med polis, advokat, åklagare? socialtjänsten, vården? kvinnojour, brottsofferjour eller annan ideell organisation? Vilken hjälp fick du? Vilken karaktär hade de hjälpande relationerna (praktiska, stödjande)? Andra händelser som kanske var mer stödjande än hjälpande?

7. Nu har du byggt upp ett nytt liv eller är på väg att göra det. Kan du reflektera över förändringen och delge mig?

- Vad har varit speciellt viktigt för förändringen? Viktiga element i uppbyggnaden av ett nytt liv? (ex barn, arbete, utbildning eller ny partner)
- Vilka hinder eller svårigheter har det varit? Skador eller minnen från misshandelsrelationen? Kontakter som måste klippas av? (ex förhållandet till hans släkt, vänner) Kvarstående problem?
- Har erfarenheterna från förhållandet påverkat din relation till din nuvarande partner? Till män överhuvudtaget?
- Vad har du lärt dig genom dina erfarenheter? Om egna resurser och krafter? Om att få hjälp av andra människor?
- Vilken slags kvinna är du idag? Ge en kort karaktäristik!

Avslutning på intervjun: Är det något som är glömt eller som bör tilläggas?

Berit Ås urskiljer fem härskartekniker i syfte att skapa medvetenhet om kvinnors situation, både i privatlivet och inom samhällets övriga institutioner (1972, s36 ff). Hon ser härskarteknikerna som ett verktyg för maktgrupper (män) att skapa mindervärdighetskänsla hos dem som utsätts (kvinnor) genom att de träffar de förtrycktas värdighet och självkänsla. Ås menar att det är viktigt att identifiera härskarteknikerna, deras upphov och syfte för att kunna utveckla redskap till försvar för den personliga integriteten. Ett av medlen att göra teknikerna ofarliga är att identifiera dem och återföra dem till användaren istället för att uppleva den egna invanda reaktionen. Att ge teknikerna namn leder till igenkännande, och de bindningar som finns mellan tankar, känslor och handlingstendenser hos fördomarnas offer blir upplösta. Medvetenhet om sin situation leder till frigörelse från förtryckets verkningar.

Osynliggörande innebär att individer blir förbisedda och ”glöms” bort. Att gång på gång bli förbisedd och inte lyssnad till leder till att personen som drabbas kan bli blyg, hämmad eller aggressivt påstridig och bli bedömd som konstig. Hopplöshet och uppgivenhet är en naturlig reaktion på osynliggörande. Exempelvis kan en kvinna som i årtal funnits till hands för att lösa familjemedlemmarnas personliga problem finna att hon är osynlig eller direkt ”oönskad” när hon tar upp *sina* problem. Hon kan få höra att ”dina egna problem får du klara själv” och kvinnor kollektivt får höra ”om kvinnor är undertryckta så är det deras eget fel”.

Förlöjligande har som syfte att framkalla skratt och kan leda till att individen gömmer sig, gör sig osynlig. Ås ser förlöjligandets effekt som asymmetrisk. Kvinnors kön är offentligt och kan ägas och utnyttjas medan manligt kön är privat och exklusivt. Om ”skämtet” gäller en kvinna förödmjukas skämtets föremål (en kvinna) medan en motsatt aktion slår tillbaka på dem som förödmjukar (kvinnor). Med hänvisning till biologiska särdrag eller sexualitet är kvinnor ett omtyckt tema för vitsmakeri. Kvinnor framställs exempelvis som fjolliga och förvirrade bilförare i motortidningar världen över trots att de har det lägsta antalet trafikmissöden i alla länder. Om kvinnor däremot förlöjligar män uppfattas de som respektlösa och oanständiga och ”skämtet” upplevs som opassande.

Undanhållande av information till kvinnor har sträckt sig över långa tider och inom många områden, från insikt i deras egen biologi till upplysningar om vilka lagliga rättigheter de har. Brist på kunskap utlöser känslan av dumhet och mindervärdighetskänsla och kan leda till att kvinnor har svårt att ställa rättmätiga krav. Så länge kvinnor inte själva vet hur de prioriteras fortsätter de att leva under förtryckande livsvillkor.

Dubbelbestraffning innebär att det inte har någon betydelse vad en individ gör, det blir lika illa ändå. Personen eller gruppen utsätts för fördömande både för ett bestämt uppförande och för motsatsen (damn if you do and damn if you don't). Ås menar att dubbelbestraffning när det exempelvis gäller arbete drabbar de ensamma försörjarna hårdast eftersom de ingen reell valmöjlighet har. Om en ensamstående mamma har

(bilaga 2)

avlönat arbete sliter hon ofta ut sig helt och ses då som dålig mor. Om hon lever på socialbidrag så ligger hon samhället till last, oavsett hur god mor hon än är. "Dubbelbestrafningen" har många varianter och har uttryckssätt som är svårgenomskådliga. Den har ingen inre logik utan vad som är fel och rätt avgörs från gång till gång och förankras i fördomar.

Skuld och skam påförs genom påpekanden om att kvinnor som individer eller grupp har åstadkommit olyckliga samhällsfenomen och genom förlöjligande. Det är främst den "härskande klassens moral" som är rådande och bestämmer vad som är skuld, heder eller urskuldranden. Psykologin i denna teknik är att påståendet om kvinnans skuld visar sig som *upplevelse* av skuld hos kvinnorna. I vissa fall bär de också med sig barnens problem och rädslan för att påföras mer skuld ligger hela tiden över och kan generaliseras ut över en rad andra områden. Exempelvis får kvinnofrigörelsen å ena sidan skulden för många mäns impotens och å andra sidan påstås den ökade mängden våldtäkter bero på kvinnornas "uppror" eller "manshat". De har antingen uppträtt så att de provocerar ett våldsbeteende hos männen eller så har de befunnit sig på vissa misstänkta platser vid vissa misstänkta tider, vilket kan tolkas så att män har rätt att straffa och misshandla kvinnor inom revir som betecknas som deras. Föreställningen om att en mans bostad är hans ointagliga borg leder till att få är villiga att försvara kvinnorna eller anmäla mannen för kvinnomisshandel.

Berit Ås menar att härskarteknikerna kan ses som ett system. De tre förtrycksformerna osynliggörande, förlöjligande och undanhållande av information hör ihop på ungefär samma nivå och utgör ett slags "brödra-ring". Runt denna ring ligger "den dubbla strafframen". Dubbelbestrafning och ingjutande av skam är båda beroende av att det finns klart markerade kulturer som ställs mot varandra. Kvinnor ifrågasätter sig själva och undrar: Nonchaleras jag nu för att jag uppför mig manligt när jag istället borde visa kvinnliga drag? Är det just det kvinnliga i mitt uppträdande som är löjligt eller är det för att jag tillåter mig att vara kvinna på ett område som är männens revir? Eller är jag löjlig för att jag som kvinna tror att könen har samma "terms of trade" (bytesvillkor)? Vissa beteendemönster ger *män* makt, status och respekt när *de* använder dem men utlöser aggression, avsky eller hot om våld när *kvinnor* använder dem. Att "föra sin egen befrielsekamp" innebär både att göra sig av med de egna illusionerna om "manlig ridderlighet" och att ta upp striden mot "slavtendenserna" i sitt eget sinne (Ås 1982).